

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: «ΔΕΝ ΜΕΤΑΝΙΩΝΩ ΓΙΑ ΤΙΠΟΤΑ»

«Στα νέα παιδιά του κινήματος, στα παιδιά μου, σε όλα τα παιδιά του Ελληνικού λαού, μια πολιτική παρακαταθήκη θέλω ν' αφήσω με το δικαίωμα που μου δίνουν τα 65 μου χρόνια: μόνος χαμένος αγώνας είναι αυτός που δεν έγινε.»

Κυρία Πρόεδρε, κύριοι δικαστές.

Μετά από 5 μήνες ακροαματικής διαδικασίας, ήρθε η ώρα της απολογίας μου, όπως λέτε εσείς στη νομική σας γλώσσα. Δεν συμφωνώ με τον όρο. Εσείς μπορείτε να χαρακτηρίσετε όπως νομίζετε τα όσα θα σας πω, όμως εγώ δεν θεωρώ ότι απολογούμαι. Γιατί δεν είμαι εγκληματίας για να απολογηθώ για κάτι. Βρίσκομαι κατηγορούμενος για την πολιτική μου δράση, που είναι ταυτισμένη με την ίδια τη ζωή μου, μιας δράσης που ήταν στην υπηρεσία του Ελληνικού λαού, και αυτός είναι ο μόνος αρμόδιος για να την κρίνει.

Άλλωστε, η Ιστορία δεν θα ασχοληθεί με την ασημαντότητά μου, θα ασχοληθεί όμως σίγουρα με την οργάνωση στην οποία συμμετείχα, τον Επαναστατικό Λαϊκό Αγώνα, και θεωρώ βέβαιο ότι θα την κατατάξει ανάμεσα σε εκείνα τα πολιτικά μορφώματα που αγωνίστηκαν, με ανιδιοτέλεια, χωρίς να επιδιώκουν κέρδη και αξιώματα, με αυτοθυσία και προσωπικό κίνδυνο των μελών τους, για να βάλουν ένα λιθαράκι στο μεγάλο δρόμο που μας οδηγεί από την προϊστορία στην ιστορία, από τη βαρβαρότητα στον πολιτισμό, από ένα σύστημα εκμετάλλευσης και καταπίεσης σε μια κοινωνία χωρίς αφεντικά και εργάτες, χωρίς καταπιεστές και καταπιεζόμενους. Στο μεγάλο δρόμο, που θα οδηγήσει την ανθρωπότητα από το βασίλειο της ανάγκης στο βασίλειο της ελευθερίας, για να θυμηθώ τον Καρλ Μαρξ.

Όσα θα πω στη συνέχεια, λοιπόν, δεν τα θεωρώ απολογία.

Τα θεωρώ κατάθεση απόψεων, κατάθεση ψυχής, ενώπιον του ελληνικού λαού, του μόνου αρμόδιου να κρίνει την πολιτική μου δράση και την ιστορική διαδρομή του ΕΛΑ.

Επειδή έχω διαπιστώσει ότι δείχνετε μια ιδιαίτερη ευαισθησία στα ζητήματα κοινωνικής νομιμοποίησης του δικαστηρίου σας, θα ήθελα την ίδια ευαισθησία να δείξετε και στην αξιολόγηση του ανύπαρκτου και παντελώς αστήρικτου ποινικού φορτίου που υπάρχει σε βάρος μου και σε βάρος των συγκατηγορουμένων μου.

Φρόντισαν αυτοί που με έφεραν εδώ να δικαστώ να μου στερήσουν τον «φυσικό μου δικαστή», όπως το αποκαλείτε στη νομική σας γλώσσα.

Φρόντισαν να εξοβελίσουν εντελώς το λαϊκό στοιχείο από αυτή τη δίκη και άλλες παρόμοιες. Τι φοβούνται άραγε και δεν θέλουν αυτές οι υποθέσεις να δικάζονται από Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια, με συμμετοχή ενόρκων και

δικαστών; Φρόντισαν να απαγορέψουν στην ουσία την τηλεοπτική μετάδοση αυτής της δίκης, ενώ τα ΜΜΕ, την περίοδο της σύλληψής μου, με δίκασαν, με καταδίκασαν, με απαξίωσαν, με διαπόμπευσαν προσωπικά και πολιτικά, ερήμην μου. Όταν ήρθε η ώρα να ακουστούν οι απόψεις μου, να ακουστώ εγώ και όχι αυτά που η Αντιτρομοκρατική έλεγε για μένα, τα φώτα της δημοσιότητας έσβησαν και έμειναν λίγοι δημοσιογράφοι να προσπαθούν, μέσα στον ασφυκτικά μικρό χώρο που τους διαθέτουν οι εφημερίδες τους, να δώσουν μια μικρή γεύση των όσων συμβαίνουν σε αυτή τη δίκη. Η τηλεόραση είναι παντελώς απύσχα εδώ και 5 μήνες.

Φρόντισαν με τον τρομονόμο να επιτρέψουν και να επιβάλουν στο δικαστήριο σας την απόφαση αποπολιτικοποίησης της πολιτικής παραβατικότητας και υποβιβασμού της στο επίπεδο του «εγκλήματος του κοινού ποινικού δικαίου». Θα θυμίσω, ότι αυτό το φαινόμενο, της αποπολιτικοποίησης του «πολιτικού εγκλήματος», το στηλιτεύουν κορυφαίοι νομικοί του δικού σας νομικού συστήματος. Ο Μανωλεδάκης, ο Παρασκευόπουλος, ο Λοβέρδος, ο Πανούσης και άλλοι.

Δεν παραπονιέμαι, όμως. Δεν περίμενα διαφορετική μεταχείριση από τον ταξικό αντίπαλο. Ειδικά στη σημερινή εποχή.

Την εποχή που κυριαρχεί παγκόσμια και στη χώρα μας το δόγμα Μπους: «Οποιος δεν είναι μαζί μας είναι εναντίον μας». Την εποχή που οι σταυροφόροι της διεθνούς «αντιτρομοκρατίας» μακελεύουν ολόκληρους λαούς, βομβαρδίζουν γυναίκοπαιδα σε γάμους, στήνουν πολλά Γκουαντάναμο, βασανίζουν φρικτά ανθρώπους σε κολαστήρια τύπου Αμπού Γκράμπ. Όταν επιφυλάσσουν τέτοια μεταχείριση σε ολόκληρους λαούς, δεν θα μπορούσε ο ασήμαντος Τσιγαρίδας να περιμένει τίποτα το διαφορετικό από αυτό που έγινε.

Έγινε κάποια στιγμή στη διαδικασία συζήτηση για το αν αυτή εδώ η δίκη είναι μια δίκαιη δίκη και είπα ότι θεωρώ πως σε κάθε περίπτωση η δίκη θα είναι δίκαιη. Πίσω από αυτή τη θέση μου υπάρχει ένα ολόκληρο φιλοσοφικό σκεπτικό, για το δίκαιο, τους θεσμούς και τις δίκες. Σ' αυτό το φιλοσοφικό σκεπτικό κάθε δίκη είναι δίκαιη, γιατί ακριβώς είναι άδικη. Και μη σας φαίνεται καθόλου παράξενο ή αντιφατικό αυτό.

Ο όρος «δίκαιη δίκη» συνιστά αυτό που οι φιλόσοφοι αποκαλούν *contradictio in terminis*. Αντίφαση στους όρους. Γιατί το ίδιο το δίκαιο, κάθε δίκαιο, εμπεριέχει την αδικία, εξ ορισμού. Το δίκαιο συμπυκνώνει και αποτυπώνει σχέσεις κυριαρχίας. Σχέσεις που αποτελούν το αποτέλεσμα της ταξικής δομής μιας κοινωνίας. Ακόμα και το ίσο δίκαιο είναι άδικο δίκαιο, έλεγε ο Μαρξ, γιατί εφαρμόζεται σε ανθρώπους που δεν είναι ίσοι.

Στη σημερινή κοινωνία το δίκαιο, όπως και κάθε θεσμός, αποτυπώνει την ταξική δομή της, τις σχέσεις κυριαρχίας που υπάρχουν σε αυτή. Μιλάμε, λοιπόν, για ταξικό δίκαιο και για να είμαστε ακριβέστεροι, μιλάμε για αστικό δίκαιο. Για δίκαιο που είναι φτιαγμένο έτσι ώστε να εξασφαλίζει τα συμφέροντα, την ταξική κυριαρχία της αστικής τάξης, πάνω στη συντριπτική πλειοψηφία του εργαζόμενου πληθυσμού.

Να σας δώσω ένα παράδειγμα για να γίνει κατανοητό αυτό που θέλω να

πω. Το σύστημα μέσα στο οποίο ζούμε στηρίζεται στη μισθωτή εργασία. Η μισθωτή εργασία είναι κλοπή, είναι ληστεία. Ένας μισθωτός εργαζόμενος δουλεύει ένα μικρό διάστημα του εργάσιμου χρόνου του για να πάρει ένα μισθό που δεν του επιτρέπει καν να ζει, και το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα εργάζεται τζάμπα. Αυτή η απλήρωτη εργασία του μετατρέπεται σε κέρδος, που το μοιράζεται η τάξη των κεφαλαιοκρατών. Μια ληστεία, λοιπόν, μια τεράστια ληστεία, αποτελεί το θεμέλιο του συστήματος στο οποίο ζούμε. Αυτή η ληστεία, όμως, καθαγιάζεται από όλους τους θεσμούς του συστήματος και θεωρείται ιερή και απαραβίαστη από το δίκαιο και τους θεσμούς που είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή του. Αν ένας Γιάννης Αγιάννης κλέψει ένα καρβέλι ψωμί, οι Ιαβέρηδες τον κυνηγούν ανελέητα για όλη του τη ζωή. Ουδείς, όμως, κυνήγησε έναν εργοστασιάρχη που εκμεταλλεύεται μερικές εκατοντάδες εργάτες και με την απλήρωτη δουλειά τους σοδιάζει αμύθητα πλούτη. Μια κοινωνία που χωρίζεται σε φτωχούς εργαζόμενους και πλούσιους, είναι μια κοινωνία εξ ορισμού άδικη. Το δίκαιό της είναι «δίκαιο» από τη σκοπιά της άρχουσας τάξης και «άδικο» από τη σκοπιά του εργαζόμενου λαού. Η «δικαιοσύνη» και το «δίκαιο» είναι διαφορετικά πράγματα.

Δεν μπορούμε, λοιπόν, σε καμία περίπτωση να μιλάμε για «δίκαιη δίκη», εκτός αν βάζουμε ένα ταξικό πρόσημο μπροστά. Το πολύ που θα μπορούσαμε να μιλήσουμε είναι για «νομότυπη δίκη». Δηλαδή, για μια δίκη που θα γίνει σύμφωνα με τους ισχύοντες νομικούς κανόνες. Από αυτή την άποψη, λοιπόν, οποιαδήποτε δίκη έχει τρία στάδια: την προδικασία, τη διαδικασία και την απόφαση. Τρία στάδια που δεν δικαιούμαστε να τα διασπάσουμε, αλλά οφείλουμε να τα δούμε απόλυτα αλληλένδετα, στην ολότητά τους. Έτσι θα κρίνουμε και τη συγκεκριμένη δίκη.

Διέκρινα μία ιδιαίτερη ευαισθησία σας κάθε φορά που λεγόταν κάτι που πιθανόν υπονοούσε τη μη ανεξαρτησία σας. Δεν θα ήθελα εδώ να συνεχίσω μια φιλοσοφική συζήτηση πάνω στο ζήτημα της λεγόμενης διάκρισης των εξουσιών. Υπάρχει η άποψη του Μοντεσκιέ, μια καθαρά αστική άποψη, υπάρχει όμως και η άποψη του Μαρξ και του Ενγκελς, αλλά και η άποψη αστών διανοητών όπως ο Ζαν Ζακ Ρουσό, που λέει ότι στην πράξη αυτή η διάκριση δεν υφίσταται. Η πιο ριζοσπαστική μερίδα, μάλιστα, της μεγάλης αστικής γαλλικής επανάστασης, οι Γιακωβίνοι, αρνήθηκε —και είναι προς τιμήν της— αυτή τη διάκριση. Αρνήθηκε να κρυφτεί υποκριτικά πίσω από το δάχτυλό της. Είναι γνωστές οι απόψεις του Σεν Ζυστ για την τύχη των ευγενών και οι απόψεις του Ροβεσπιέρου για τον τρόπο και την αρετή.

Σαν δικαστές είσαστε υποχρεωμένοι να εφαρμόσετε τους νόμους. Εφ' όσον τους εφαρμόσετε η δίκη είναι «δίκαιη». Τους νόμους όμως του φτιάχνει η καθεστηκυία τάξη. Επομένως είναι ταξικοί νόμοι. Άρα κάθε απόφαση με βάση αυτούς τους νόμους, όταν οι κατηγορούμενοι είναι ταξικοί αντίπαλοι, είναι και «άδικη». Αυτό μπορούμε να το δούμε με μεγάλη καθαρότητα σε ιδιαίτερες ιστορικές περιόδους, όπως π.χ. την περίοδο του Ναζισμού η την περίοδο της χούντας της δικιάς μας. Μπορείτε βέβαια να αρνηθείτε ότι οι νόμοι είναι ταξικοί και έχετε και το επιχειρήμα ότι είσαστε ισόβιοι. Όμως είστε

δικαστές και άνθρωποι. Δεν μπορούν να σας απολύσουν, μπορούν όμως να σας στείλουν στην Αλεξανδρούπολη. Μπορούν να σας κάνουν τέτοιο πόλεμο που να αναγκαστείτε να παραιτηθείτε, όπως παραδείγματος χάρη η περίπτωση της εισαγγελέως Γιαταγάνα και της πρωτοδίκης Κακλαμανάκη.

Σαν πολίτης δικαιούμαι να σας δώσω μια συμβουλή. Μην πάρετε συντεχνιακά στις πλάτες σας το σύνολο των δικαστών. Μην στηρίζετε τον Κόλια, γνωστό από την υπόθεση Λαμπράκη και πρωθυπουργό της χούντας, τον Θεράπο κατηγορούμενο στην δίκη του Πολυτεχνείου και διάφορους άλλους που ξεχνούν στα συρτάρια τους τις δικογραφίες για μεγάλεμπορους ναρκωτικών ή άλλους που προκαλούν με τις αποφάσεις τους το Δημόσιο αίσθημα. Περιμένω, λοιπόν, την απόφασή σας και θα την κρίνω με βάση την αιτιολόγησή της. Γιατί είδα μια άλλη δικαστική απόφαση, που αποσπάσματά της δημοσιεύτηκαν στον τύπο τις τελευταίες μέρες, και διαπίστωσα και εγώ ότι αποτελεί μανιφέστο της άρχουσας τάξης για κάποιους ταξικούς της αντιπάλους.

Θα σας πω και κάτι ακόμα. Διάβασα την προηγούμενη εβδομάδα σε μια εφημερίδα, την «ΚΟΝΤΡΑ», ένα απόσπασμα από βιβλίο ενός διαπρεπούς γερμανού νομικού, του Χάινριχ Χανόφερ, που λέει: «Στις πολιτικές ποινικές δίκες στόχος δεν είναι η ανεύρεση της αλήθειας, αλλά η εξόντωση του αντιπάλου». Σας εύχομαι να τον διαψεύσετε. Σας εύχομαι να βρείτε εκείνες τις δυνάμεις που απαιτούνται για να πάτε κόντρα στο κλίμα της τρομοϋστερίας και των πιέσεων για παραγωγή «αντιτρομοκρατικού έργου». Στην ιστορία έμειναν εκείνοι οι δικαστές που πήγαν κόντρα στις πολιτικές πιέσεις και τις πολιτικές συγκυρίες.

Δυστυχώς, είναι τόσο λίγοι, ελάχιστοι, που η Ιστορία τους έχει καταγράψει έναν προς ένα.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Η μητέρα μου έζησε μέχρι τα 20 της χρόνια στην Ρωσία, στο Λένινγκραντ. Σπούδαζε Ιατρική, αλλά δεν πρόλαβε να τελειώσει. Οι μποσελβίκοι έπιασαν την γιαγιά μου να μαζεύει συνάλλαγμα, κατάσχεσαν τις επιχειρήσεις της οικογένειάς της και τους έδιωξαν. Δεν πρόλαβε να τελειώσει την Ιατρική, πρόλαβε όμως να γίνει κομμουνίστρια.

Το 1938 παντρεύεται τον πατέρα μου. Το Οκτώβριο του 1939 γεννήθηκα εγώ. Ο πατέρας μου, όταν ήμουν μωρό, πηγαίνει στον Αλβανικό πόλεμο. Είναι από τους τελευταίους, αν όχι ο τελευταίος νεκρός του πολέμου. Το επιβεβαίωσα από ένα ένθετο της «Καθημερινής», που είχε λεπτομέρειες για όλους τους νεκρούς του Αλβανικού πολέμου.

Η μητέρα μου για να αντιμετωπίσει την κατοχή πηγαίνει να ζήσει στο Μπιλέτσι (σημερινό Παλαιομονάστηρο), το χωριό του πατέρα μου, στον παππού μου. Το χωριό μου είναι ανταρτοχώρι. Εκεί η μητέρα μου γίνεται ο σύνδεσμος των ανταρτών. Όταν οι Γερμανοί επιτάσσουν ένα μέρος του αρχοντικού του παππού μου και εγκαθιστούν εκεί τον Αυστριακό γιατρό και την αποθήκη φαρμάκων τους, η μητέρα μου αντιλαμβάνεται ότι ο γιατρός είναι αντιναζιστής.

Τον πείθει να βοηθήσει και η ροή φαρμακευτικού υλικού, ιδιαίτερα κινίνης, προς τους αντάρτες είναι σταθερή.

Το 1945 επιστρέφουμε στην Αθήνα. Όμως, κάθε Πάσχα, Χριστούγεννα, καλοκαίρι ξαναγυρίζουμε στο χωριό. Εκεί βλέπω γύρω μου και παρατηρώ καταστάσεις και γεγονότα.

Πείνα —πραγματική πείνα— ανεργία, τον χωροφύλακα να ορίζει τη ζωή των ανθρώπων. Οι «χαρακτηρισμένοι» ούτε σαν εποχιακοί εργάτες δεν μπορούν να δουλέψουν. Νέοι με πανεπιστημιακά διπλώματα κάθονται στο καφενείο ή δουλεύουν στα χωράφια, αν έχουν. Προϋπόθεση για την αλλαγή της ζωής τους, οι δηλώσεις νομιμοφροσύνης. Κι όμως λίγοι λύγισαν.

Όλα αυτά τα γεγονότα τα έβλεπα και παρ' όλες τις εξηγήσεις της μητέρας μου δεν μπορούσα, δεν ήθελα πιθανά, να τα συνδυάσω σε ένα κεντρικό πολιτικό μήνυμα. Μέχρι που 17 χρονών συνέβη ένα γεγονός που με συγκλόνισε, με ξύπνησε, με συνειδητοποίησε και σημάδεψε τη ζωή μου.

Καθόμουν στην πλατεία του χωριού, όταν με πλησίασε μια γυναίκα με δυο παιδιά. Κρατούσε ένα τετράδιο. Μου είπε: «Πάρτο, είσαι μορφωμένος, είσαι πρωτεουσιάνος, αξιοποίησέ το στην μνήμη του άνδρα μου». Ήταν η χήρα του δασκάλου του χωριού, που τον εκτέλεσαν, σε συνθήκες κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, γιατί αρνήθηκε να πει «Ζήτω η Αμερική, κάτω ο Κομμουνισμός». Ήταν ένα γράμμα που ξεχείλιζε από αγάπη για τα παιδιά του, τη γυναίκα του, την ανθρωπότητα.

Τους εξηγούσε γιατί έπρεπε να πεθάνει για τις ιδέες του.

Το νόημα αυτού του γράμματος, στο μέτρο των δυνατοτήτων μου, το αξιοποίησα στην προσωπική και πολιτική μου ζωή.

Αυτό το γράμμα, που σφράγισε την προσωπικότητα και τη ζωή μου, αυτή η περήφανη στάση του δάσκαλου, που δεν ήταν ο μόνος, αλλά ένας ανάμεσα σε χιλιάδες κομμουνιστές που αντιμετώπισαν περήφανα το εκτελεστικό απόσπασμα, δίνει την κατ' αρχήν απάντηση σε όσους αναρωτιούνται γιατί ανέλαβα την πολιτική ευθύνη της συμμετοχής μου στον ΕΛΑ, εγώ, ένας άνθρωπος 65 χρονών, όταν ο ανώνυμος κομμουνιστής 30 χρονών πέθαινε για να στηρίξει τις ιδέες του.

Αλλά, βέβαια, οι κωλοτούμπες σήμερα είναι εθνικό σπορ. Ιδιαίτερα για τους επώνυμους μωβ κομμουνιστές. Και πάγια τακτική για κάποιους αυτοδηλούμενους «αριστερούς».

Δημοκρατία είχαμε και τότε, δημοκρατία έχουμε και τώρα. Αντικομμουνισμός ήταν το στήριγμα της αστικής τάξης τότε, τρομοκρατία το στήριγμα της αστικής τάξης σήμερα. Εκτελέσεις ήταν η αντιμετώπιση των αντιπάλων τότε, ισόβια σήμερα. Δεν ξέρω τι είναι το χειρότερο Τα δυο τελευταία χρόνια στο σχολείο διάβαζα ό,τι υπήρχε, στα ελληνικά ή στα αγγλικά, σχετικά με τον μαρξισμό. Ήμουν πεπεισμένος πλέον πως για την αδικία, τη φτώχεια, την εξαθλίωση, τη βαρβαρότητα που έβλεπα γύρω μου, υπήρχε εξήγηση, υπήρχε αιτία, υπήρχε και διέξοδος.

Αιτία ήταν η ύπαρξη των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, σχέσεων εκμετάλλευσης και κλοπής της απλήρωτης δουλειάς των εργαζόμενων. Αυτές

τις σχέσεις παραγωγής προστάτευε το πολιτικό σύστημα, το κράτος, όλοι οι θεσμοί. Και διέξοδος ήταν η ανατροπή του καπιταλισμού, η κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Φορέας αυτής της μεγάλης επαναστατικής αλλαγής, που θα γίνει για λογαριασμό ολόκληρου του εργαζόμενου λαού, είναι η εργατική τάξη, η πιο πρωτοπόρα τάξη της κοινωνίας μας. Είναι πρωτοπόρα γιατί είναι η μόνη τάξη που για να απελευθερώσει τον εαυτό της πρέπει να απελευθερώσει ολόκληρη την κοινωνία από την καπιταλιστική βαρβαρότητα.

Φοιτητής στο Πολυτεχνείο εντάχθηκα στη νεολαία της ΕΔΑ. Με έπεισε ένα από τα πιο σημαντικά στελέχη τότε, με συγκρότηση, με τεράστιες γνώσεις για τη μαρξιστική θεωρία, ταυτισμένο τόσο με τους σκοπούς του Κομμουνιστικού Κόμματος, που δρούσε μέσα και μέσω της ΕΔΑ, σε σημείο που δεν είχε προσωπική ζωή. Είναι ο γνωστός φιλόσοφος Στέλιος Ράμφος. Τον αναφέρω γιατί είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα των οβιδιακών μεταμορφώσεων ενός κομμουνιστή. Εξερίχθη σε φιλόσοφο της δεξιάς, σε σπόκμαν της Εκκλησίας, σε απολογητή των Αμερικάνων για τον πόλεμο στο Ιράκ, σε ψυχολόγο της επαναστατικής Αριστεράς.

Σαν φοιτητής συμμετέχω στο φοιτητικό συνδικαλιστικό κίνημα. Οι σχέσεις μου με το κόμμα δεν είναι καλές γιατί αρνούμαι να υπακούσω σε εντολές, στην καθοδήγηση. Αν τα αποτελέσματα των αιρετικών μου πράξεων με δικαιώνουν, δεν παίζει κανένα ρόλο για το κόμμα. Σημαντικό είναι να υπακούς τυφλά στην καθοδήγηση, γιατί αλλιώς κλονίζονται οι καρέκλες της ηγετικής ομάδας. Αυτή η τακτική συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Επειδή μπορεί να ειπωθεί ότι όλα αυτά τα βγάζω από το μυαλό μου, σας δίνω τρία στοιχεία.

Το πρώτο ότι ήμουν εκλογικός αντιπρόσωπος της ΕΔΑ στις εκλογές της βίας και νοθείας το 1961 και έκανα πάνω από 50 τεκμηριωμένες ενστάσεις. Ο δικαστικός αντιπρόσωπος έγραφε μέχρι το πρωί.

Το δεύτερο είναι ότι είχα την τύχη να συμμετέχω στη συντακτική επιτροπή ενός θετικού δημιουργήματος, της εφημερίδας της νεολαίας της ΕΔΑ «Πανσπουδαστική», από το τεύχος 32 και μετά σαν σκιτσογράφος της. Οι συντάκτες της, προικισμένα στελέχη και ανένταχτοι προοδευτικοί φοιτητές, έδιναν μάχη ανανέωσης στον φοιτητικό συνδικαλισμό. Τα συνεχόμενα ξενύχτια και οι ζωντανές συζητήσεις που παρακολουθούσα με ωρίμασαν πολιτικά. Ξενύχτια με το φόβο των τραμπούκων της παρακρατικής ΕΚΟΦ, που οι ηγέτες της έγιναν βουλευτές της ΕΡΕ και μερικοί είναι και σήμερα βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η μάχη της συντακτικής επιτροπής της «Πανσπουδαστικής» για την ανανέωση του φοιτητικού κινήματος και κατ' επέκταση του κόμματος χάθηκε οριστικά το 1963, με την ωμή επέμβαση της ηγεσίας της ΕΔΑ στο περιοδικό και στο κόμμα. Φοβήθηκαν ότι μπορούσε να δημιουργηθεί ένα αυτοδύναμο, υλικό και πολιτικό, κύτταρο του κόμματος. Αυτή η «Πανσπουδαστική» έφτασε να πουλά 15.000 φύλλα, να είναι οικονομικά ανεξάρτητη, να σπάσει το ταμπού και το φόβο του φοιτητή να την αγοράζει φανερά και να μη φοβάται τους ασφαλίτες και τους χαφιέδοσυμφοι-

τητές του. Οι δικοί μου χαφιεδοσυμφητητές αφού τα κονόμησαν χοντρά στη δικτατορία, σήμερα είναι καθηγητές στο Πολυτεχνείο (αποχουνοποίηση από την ανάποδη).

Το τρίτο είναι το εξής: Το 1961, αν θυμάμαι καλά, δημοσιεύτηκε σε ολόκληρη τουλάχιστον την πρώτη σελίδα της εφημερίδας «Χριστιανική Δημοκρατία» του Ψαρουδάκη μια επιστολή ενός νεολαίου της ΕΔΑ, μανιφέστο του κομμουνισμού, με φαρδιά πλατιά από κάτω την υπογραφή «Χρήστος Τσιγαρίδας, φοιτητής ΕΜΠ». Αυτό είχε σαν συνέπεια να με καλέσει αρκετές φορές «δι' υπόθεσίν μου» ο εγκέφαλος της Ασφάλειας Λάμπρου που με απείλησε ότι θα με στείλει με τον 509 αν δεν του έδινα πληροφορίες για τον ΕλληνοΣοβιετικό σύνδεσμο. Στη δικαιολογημένη άρνησή μου, ότι εγώ ποτέ δεν είχα γράψει τέτοιο γράμμα, έβγαλε από το συρτάρι του και μου επέδειξε το γράμμα. Ε, λοιπόν, «αναγνώρισα» τα γράμματά μου!!! Αν τότε είχαν τέτοιες δυνατότητες πλαστογράφησης, καταλαβαίνετε τι δυνατότητες πλαστογράφησης έχουν σήμερα. Έχει αξία αυτό το περιστατικό γιατί κάποια τέτοια στοιχεία παρουσιάστηκαν και σ' αυτή τη δίκη και στη δίκη της 17Ν.

Η δεκαετία του 60 φέρνει ένα σχίσμα όχι μόνο στο ελληνικό, αλλά στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα. Είναι η δεκαετία που ολοκληρώνει τη μετάλλαξη των Κομμουνιστικών Κομμάτων. Από κόμματα επαναστατικά που ήταν, ανεξάρτητα από τις αντιφάσεις, τα λάθη, τις παλινωδίες και την κριτική που μπορούσε κάποιος να τους κάνει, μετατρέπονται σε κόμματα καθεστωτικά. Κόμματα που επιδιώκουν να βρουν μια θεσούλα κάτω από τον λαμπρό κοινοβουλευτικό ήλιο. Κόμματα που ξεπουλάνε τα συμφέροντα του εργαζόμενου λαού για τις δικές τους ιδιαίτερες πολιτικές ανάγκες. Λειτουργούν σαν βαρίδια στα πόδια του εργατικού και λαϊκού κινήματος. Στη θέση της επαναστατικής στρατηγικής για την ανατροπή του καπιταλισμού βάζουν την ειρηνική συνύπαρξη και το ειρηνικό πέρασμα στο σοσιαλισμό, κυλώντας στον οπορτουνισμό και ακυρώνοντας όχι μόνο τη θεωρία του μαρξισμού-λενινισμού, αλλά και την δυο αιώνων πείρα των προλεταριακών επαναστάσεων και των απελευθερωτικών κινημάτων.

Από το 1961 τα ρεύματα της αμφισβήτησης είχαν αρχίσει να φυσάνε και φτάνουν μέχρι την Ελλάδα. Μετά το 1963, τα προβλήματα της ειρηνικής συνύπαρξης, του ειρηνικού πέρασματος και της αναγκαιότητας της παράνομης δουλειάς, συζητιούνται ανάμεσα στους κομμουνιστές συνεχώς. Η ηγεσία του ΚΚΕ και της ΕΔΑ έχει μεταλλαχθεί πλήρως, σε βαθμό που στις εκλογές του 1961 και 1963, τρομοκρατημένη από το 25% που πήρε στις εκλογές του 1958, να ζητά από τα στελέχη να πείσουν τους πρώην εξόριστους και φυλακισμένους, τους συγγενείς και τους φίλους τους, να ψηφίσουν την Ένωση Κέντρου του Παπανδρέου. Να ψηφίσουν τον δήμιο της Αντίστασης. Να εγκαταλείψουν τον επαναστατικό δρόμο και να γίνουν ουρά ενός αστικού κόμματος, που το είχαν δημιουργήσει οι ίδιοι οι Αμερικάνοι. Αφού διαβάζετε βιβλία, διαβάστε και τις «Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα» του Μείνω, διαβάστε Τσουκαλά, αστούς ιστορικούς, να δείτε πως οι ηγέτες της «δημοκρατικής παράταξης» Παπανδρέου και Σοφοκλής Βενιζέλος, έπαιρναν εντολές από τη Φρειδερίκη

και τους Αμερικάνους και εξαπατούσαν τον ελληνικό λαό.

Σ' αυτή την περίοδο και λόγω αυτής της στάσης αποχώρησαν από την ΕΔΑ εκατοντάδες κομμουνιστές και τα πιο σημαντικά στελέχη. Η κύρια εξωκοινοβουλευτική οργάνωση που δημιουργήθηκε τότε ήταν κακέκτυπο του ΚΚΕ, αν και διατήρησε στα λόγια την αναγκαιότητα της παρανομίας. Το ίδιο συμβαίνει και σήμερα από αυτούς που αποχωρούν και δημιουργούν κακέκτυπα του ΚΚΕ, με μοναδικό κίνητρο την ικανοποίηση της προσωπικής τους αναγκαιότητας να παραμείνουν στην πολιτική σκηνή.

Το δρόμο της αποχώρησης πήρα και εγώ το 1963. Συμμετέχω βέβαια σε όλες τις λαϊκές κινητοποιήσεις και ταυτόχρονα αναζητώ έναν άλλο δρόμο, ανατρεπτικό, επαναστατικό. Δεν ήμουν ο μόνος, άλλωστε. Ήταν φανερό από κάποια στιγμή και μετά ότι η δικτατορία ερχόταν. Πολύ πριν την 21η Απρίλη του 1967. Η δικτατορία τελικά ήρθε, την επέβαλαν συγκεκριμένες ξένες δυνάμεις σε συνεργασία με τους υποτακτικούς τους στην Ελλάδα.

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ

Το βράδυ της 21/4/1967 έμαθα, αργότερα, ότι οι νεολαίοι της ΕΔΑ συμμετείχαν στην κατάληψη του Πολυτεχνείου. Είχαν συμφωνήσει με την ηγετική ομάδα, μετά την κατάληψη, να πάνε στα γραφεία να συζητήσουν τρόπους, μορφές αγώνα, συμπεριφορές, επικοινωνίες, αντίσταση στην δικτατορία που ερχόταν. Βρήκαν τα γραφεία κλειστά.

Εγώ πέρασα από την Ομόνοια, πήρα την «Αυγή» που έγραφε πρωτοσέλιδα ότι δικτατορία δεν θα γίνει και πως καθήκον των στελεχών ήταν να πάνε στην επαρχία να ενισχύσουν τον εκλογικό αγώνα και ανέβηκα την Πατησίων. Είχα ραντεβού με ένα σύντροφο στη Φωκίωνος Νέγρη. Γωνία Αγίου Μελετίου και Πατησίων με σταμάτησε ένα τανκ. Ο φαντάρος στον πύργο τα είχε χαμένα. Με παρακαλούσε να φύγω. Δεν ξέρω αν είναι ουτοπία αυτό που θα πω, το πιστεύω όμως ακράδαντα. Διακόσιοι αποφασισμένοι άνθρωποι θα μπορούσαν να είχαν δημιουργήσει τεράστιες δυσκολίες στο πραξικόπημα, να μην σας πω πως θα μπορούσαν να το είχαν αποτρέψει. Και υπήρχαν, όχι διακόσιοι, αλλά χιλιάδες αποφασισμένοι.

Όταν ο φαντάρος, μετά από 5 ολόκληρα λεπτά που του έκανα κατήχηση, όπλισε το τεράστιο οπλοπολυβόλο που κρατούσε —κρακ, κρακ, θυμάμαι ακόμα τον ανατριχιαστικό ήχο— μπήκα στο αμάξι μου και άρχισα να κατεβαίνω την Πατησίων, όπου αντίκρισα ένα απίστευτο θέαμα. Χαφιέδες με ιδιωτικά αυτοκίνητα να κτυπάν κουδούνια και άνθρωποι με βαλιτσάκια στο χέρι να βγαίνουν από τις πολυκατοικίες και ήσυχα-ήσυχα να στοιβάζονται στο αυτοκίνητο και να παίρνουν το δρόμο για τον Ιππόδρομο. Αυτή η εικόνα ήταν για μένα ένα σοκ. Οι κομμουνιστές, οι αριστεροί, περίμεναν τη δικτατορία με το βαλιτσάκι τους έτοιμο και έπαιρναν το δρόμο για τα ξερονήσια με σκυμμένο το κεφάλι, χωρίς να έχουν καμιά δυνατότητα αντίστασης. Δεν υπήρχαν οργανώσεις, δεν υπήρχε παράνομος μηχανισμός του κόμματος για να φιλοξενήσει και να οργανώσει τους ανθρώπους που θα αντιστέκονταν, τα πάντα

τα είχαν διαλύσει. Ο κ. Αγαπίου, όταν ήμασταν μαζί στη φυλακή, μου είχε διηγηθεί ότι ο τρόπος που βρέθηκαν οι νεολαίοι ήταν να περπατάν μέρα-νύχτα στους κεντρικούς δρόμους —Ακαδημίας, Πανεπιστημίου Σταδίου— ελπίζοντας σε τυχαία συνάντηση με κάποιο σύντροφο. Τέτοιες τραγικές στιγμές έζησαν όλοι οι κομμουνιστές.

Ποιοι ήταν οι λόγοι που ένα κόμμα με τέτοιες αγωνιστικές εμπειρίες και παραδόσεις δεν είχε προετοιμαστεί για την επερχόμενη δικτατορία και διαλύθηκε οργανωτικά;

Το ΚΚΕ φτιάχτηκε από τους κομμουνιστές σαν κόμμα της εργατικής τάξης, κόμμα του λαού, για να συνδέσει την εργατική τάξη με τον Μαρξισμό και να την οδηγήσει στην επανάσταση, την κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, την εξάλειψη της καπιταλιστικής βαρβαρότητας, για να φέρει τον σοσιαλισμό και να δημιουργήσει ένα νέο λαϊκό πολιτισμό. Άνθρωποι, ιδέες, αγώνες, δημιούργησαν μια νέα πολιτική πραγματικότητα. Αυτό το κόμμα πάλεψε, μάτωσε, οι άνθρωποί του στήθηκαν στα εκτελεστικά αποσπάσματα, κλείστηκαν στα σύρματα, μαρτύρησαν στα κολαστήρια, ήταν αυτοί που σήκωσαν τη σημαία της αντίστασης ενάντια στο ναζιφασίστα κατακτητή, αυτοί που αντιστάθηκαν στη συνέχεια στην αγγλοκρατία και την αμερικανοκρατία. Πώς κάθισαν αυτοί οι άνθρωποι με σταυρωμένα τα χέρια, περιμένοντας «τον γαλατά να τους χτυπήσει την πόρτα»;

Αυτή είναι μια μεγάλη συζήτηση που συνεχίζεται εδώ και πολλά χρόνια. Ούτε ο χώρος ούτε ο χρόνος είναι κατάλληλοι για να εκθέσω αναλυτικά τις δικές μου απόψεις. Τις περισσότερες, άλλωστε, μπορεί να τις βρει κανείς στα ιδεολογικοπολιτικά κείμενα του ΕΛΑ. Περιορίζομαι, λοιπόν, στο συμπέρασμα της μετάλλαξης του κόμματος από επαναστατική σε καθεστωτική δύναμη, όπως ανέφερα προηγούμενα.

Αυτή η μετάλλαξη οδήγησε στην υποταγή στη δικτατορία και τη μη αντίσταση, στην αποδοχή της φάρσας της μεταπολίτευσης, στην απόλυτη νομιμοφροσύνη απέναντι στο αστικό καθεστώς και στη συκοφάντηση κάθε αγωνιστικού σκιρτήματος του λαού και της νεολαίας, ακόμα και στη συμμετοχή σε δυο αστικές κυβερνήσεις το 1989-90.

Η σχέση ανάμεσα σε αυτόν που δηλώνει στέλεχος του κόμματος και στην κομμουνιστική ιδεολογία είναι αντιστρόφως ανάλογη. Ο δογματισμός και ο εργατισμός της ηγετικής ομάδας, που δεν αναδεικνυόταν από την φυσική ηγεσία του κινήματος, είναι η καινούργια ιδεολογικοπολιτική αντίληψη του κόμματος.

Όταν η ηγεσία της αστικής τάξης και τα ξένα αφεντικά παρέδωσαν το λαό στη δικτατορία, όλοι περίμεναν, ιδιαίτερα οι κομμουνιστές και οι νεολαίοι, την οργανωμένη αντίδραση του κόμματος που δεν ήρθε ποτέ.

Νεολαίοι πρωτοβουλιακά έσωσαν την τιμή της Αριστεράς, και στην αρχή και μέχρι το τέλος της δικτατορίας.

Οι Έλληνες κομμουνιστές και ιδιαίτερα οι νεολαίοι είναι μπλοκαρισμένοι από το έπος της Εθνικής Αντίστασης και της Επανάστασης του 1946-49, από την παράδοση και τους αγώνες των κομμουνιστών. Υπερασπίζονται την ηγε-

τική ομάδα και την πολιτική της νομίζοντας ότι υπερασπίζονται τον κομμουνισμό και το επαναστατικό ΚΚΕ, ενώ συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Ήταν και είναι παγιδευμένοι από το ιδεολόγημα ότι η ηγετική ομάδα και μόνο αυτή ξέρει το συμφέρον της εργατικής τάξης και του λαού. Ο αγωνιζόμενος λαός έδωσε και δίνει ακόμα πίστη στο λόγο των κομμουνιστών.

Αλλά το ηγετικό ΚΚΕ δεν εμπιστεύτηκε τον λαό. Όπως και ο Μακάριος δεν εμπιστεύτηκε τον λαό της Κύπρου και κράτησε κλειδωμένο στις αποθήκες τον οπλισμό που είχε. Τα αποτελέσματα τα βλέπουμε σήμερα. Και να μην ξεχνάμε τους 22.000 αγνοούμενους και τους νεκρούς της εισβολής.

Το ηγετικό ΚΚΕ δεν είναι η συνείδηση του κόσμου, ούτε καν του κόσμου της αριστεράς.

Χρειάστηκε το σοκ της δικτατορίας, για να προβληματιστούν οι κομμουνιστές, να έχουν ερωτηματικά, να κάνουν κριτική. Είχαν τη γνώση ότι ο κόσμος, είκοσι χρόνια μετά τον Β παγκόσμιο πόλεμο, την αντιφασιστική νίκη, ήταν εξίσου σκληρός και βάρβαρος για τους εργαζόμενους και ο φασισμός ήταν ζωντανός και χαμογελούσε.

Ο ιμπεριαλισμός και ο καπιταλισμός, ανανεωμένος, συνέχιζαν το έργο τους. Η αστική δημοκρατία παραχωρούσε μόνο το δικαίωμα επιλογής ανάμεσα σε πολιτικούς σχηματισμούς και αρχηγούς που τους επέλεγαν και τους προωθούσαν οι ξένες δυνάμεις.

Σήμερα, το μοναδικό δικαίωμα που τους παραχωρεί είναι η επιλογή ενός από τα έτσι και αλλιώς χείριστα προγράμματα της τηλεόρασης. Επιλεγμένα για να δημιουργούν μία πλασματική εικόνα της πραγματικότητας.

Βέβαια, όπως προείπα, η συνείδηση των κομμουνιστών αρχικά αφυπνίστηκε μετά το 20ο συνέδριο του ΚΚΣΕ το 1956 και μαστιγώθηκε από την διάσπαση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος, από τα γεγονότα στην Ινδονησία, τη Χιλή, την Κίνα, το Βιετνάμ.

Σε κάθε κομμουνιστή τα ερωτηματικά σχετιζόντουσαν με τις διαφορετικές εμπειρίες του καθενός, γιατί άλλοι αξιολογούσαν γενικότερα συμπτώματα και ενδείξεις, ενώ οι περισσότεροι αναφερόντουσαν στις εμπειρίες του χώρου όπου είχαν δράσει, άλλοι είχαν αναφορά τους χώρους δουλειάς, άλλοι τον χώρο τον σπουδών τους, άλλοι ζούσαν στην πόλη και άλλοι στην επαρχία.

Στον υπαρκτό σοσιαλισμό κάτι δεν πήγαινε καλά. Ρώσοι και Κινέζοι συγχρόονταν στη Μογγολία, κομμουνιστικά τανκ επιτίθονταν εναντίον άοπλων στην Τσεχοσλοβακία, οι εργάτες στην Πολωνία εξεγείρονταν εναντίον των σοσιαλιστικού κράτους, η εγκατάλειψη των επαναστατημένων Παλαιστίνιων στο Αμάν το 1970, η σφαγή των Σουδανών κομμουνιστών και άλλα.

Σημαντικά κινήματα στην Ευρώπη, οι φοιτητές του Ντούτσκε στη Δυτική Γερμανία, ο γαλλικός Μάης, το ιταλικό «ζεστό φθινόπωρο», δεν είχαν κινητήρια δύναμη τα αντίστοιχα κομμουνιστικά κόμματα.

Η κρίση εμπιστοσύνης βρίσκει τον έλληνα κομμουνιστή με διαφορετικές κοινωνικές αναφορές. Άλλες αναφορές είχαν οι φοιτητές, άλλες οι εργάτες, άλλες οι αγρότες, με διαφορετικά ιδεολογικοπολιτικά κριτήρια, με διαφορετική γνώση της ιστορίας του κινήματος, με διαφορετική συμμετοχή, άλλος ήταν

χρόνια στο κίνημα, άλλος ήταν έφηβος.

Η στρατιωτική δικτατορία και η συνεπακόλουθη τρομοκρατία εμπόδισαν την επικοινωνία, τις πληροφορίες, τα βιβλία, γιατί ήθελαν, όπως και κάθε αστικό καθεστώς, το άτομο απομονωμένο, να ζει στο μικρόκοσμό του.

Μετά τη δικτατορία, βέβαια, γέμισε ο τόπος αντιστασιακούς. Γέμισαν τα στήθη παράσημα και οι εφημερίδες με ηρωικά πορτραίτα. Η υπαρκτή ή ανύπαρκτη αντιστασιακή δράση έγινε το καλύτερο εισιτήριο για καριέρα, πολιτική ή άλλη. Λίγοι αρνήθηκαν να εξαργυρώσουν τη δράση τους και παρέμειναν σεμνοί μέχρι το τέλος.

Αναφερόμενοι στην περίοδο της δικτατορίας πρέπει να κάνουμε δυο βασικές διακρίσεις.

Η πρώτη είναι η διάκριση ανάμεσα στην αντίσταση αστικού προσανατολισμού και στην αντίσταση επαναστατικού προσανατολισμού. Υπήρξαν άτομα και ομάδες που έκαναν αντίσταση αστικού προσανατολισμού. Στόχος τους και τελικός τους σκοπός ήταν η αποκατάσταση της αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Υπήρξαν, όμως, και άτομα και ομάδες που έκαναν αντίσταση επαναστατικού-κομμουνιστικού προσανατολισμού. Στόχος τους και τελικός τους σκοπός δεν ήταν η αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού, αλλά η ανατροπή του καπιταλισμού και το πέρασμα στο σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό.

Η δεύτερη διάκριση που πρέπει να κάνουμε είναι μεταξύ αντιστασιακών και αντιστασιαζόμενων. Μια διάκριση που διαπερνά όλα τα πολιτικά ρεύματα που εμφανίστηκαν και έδρασαν την περίοδο της δικτατορίας. Υπήρξαν άνθρωποι που συνελήφθησαν και εξορίστηκαν ή φυλακίστηκαν επειδή οι αρχές γνώριζαν τις ιδέες τους, χωρίς οι ίδιοι να έχουν αναπτύξει καμιά αντιστασιακή δράση. Και υπήρξαν άνθρωποι που συνελήφθησαν επειδή όντως ανέπτυξαν αντιστασιακή δράση, περισσότερο ή λιγότερο βίαιη.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσω και κάτι ακόμη. Υπήρξαν άνθρωποι και ομάδες που έκαναν αντίσταση με προοπτική, παίρνοντας τα μέτρα τους και φροντίζοντας να εξασφαλίσουν τη συνέχεια και όχι να πιαστούν στην πρώτη ενέργεια.

Τιμώ ακόμα και αστούς που έδρασαν μ' αυτό τον τρόπο, όπως ο Αλέκος Παναγούλης, ο Σάκης Καραγιωργας, ο Φοίβος Ιωαννίδης.

Αντίθετα, υπήρξαν περιπτώσεις που ορισμένοι αριστεροί, μελλοντικά ηγετικά στελέχη, προτίμησαν μια σχετικά ανώδυνη σύλληψη, από τους κινδύνους που συνεπάγεται η παρανομία και η μαχητική αντίσταση.

Τι έκανε ο λαός στη διάρκεια της δικτατορίας; Η πικρή αλήθεια είναι ότι έσχυψε το κεφάλι ηττημένος. Δεν φταίει ο λαός γι' αυτό. Φταίει η φυσική του ηγεσία που τον πρόδωσε, που δεν του έδωσε καμιά προοπτική και που τον άφησε απροστάτευτο στα νύχια της χούντας και των οργάνων της.

Ένα κομμάτι της νεολαίας έσωσε την τιμή του λαού και της Αριστεράς. Κι όμως, αυτό το κομμάτι της νεολαίας και οι αντιστασιακές οργανώσεις που έστησε, λαιδορήθηκε και συκοφαντήθηκε από την ηγεσία του ΚΚΕ, που από το 1968 είχε κοπεί στα δύο.

Ακόμα και το Πολυτεχνείο υπονομεύτηκε και συκοφαντήθηκε. Ποιος μπο-

ρεί να ξεχάσει την περιβόητη «Πανσπουδαστική» Νο 8, που χαρακτηρίζει προβοκάτορες του Ρουφογάλη και της ΚΥΠ τους φοιτητές που πορεύτηκαν από τη Νομική και κλείστηκαν στο Πολυτεχνείο;

Έγραφε «Καταγγέλλουμε την προσχεδιασμένη εισβολή στον χώρο του Πολυτεχνείου την Τετάρτη 14 του Νοέμβρη, 350 περίπου οργανωμένων πρακτόρων της ΚΥΠ... με σκοπό να προβάλουν με κάθε μέσο τραμπουκισμού και προβοκάτσιας, γελοία και αναρχικά συνθήματα που δεν εκφράζανε την στιγμή και τις συγκεκριμένες δυνάμεις». Τα γελοία και αναρχικά συνθήματα ήτανε: «Ψωμί, παιδεία, ελευθερία», «Κάτω η Χούντα», «Έξω οι Αμερικάνοι».

Λέω αυτά τα λίγα, γιατί πάντα με διακατείχε το άγχος, ότι η ιστορική μνήμη αυτής της περιόδου μέχρι και σήμερα χάνεται, όπως χάθηκε και των προηγούμενων περιόδων. Είναι γνωστό ότι την ιστορία την γράφουν οι νικητές.

Ας αποκαταστήσουμε εδώ μερικά κομμάτια αυτής της ιστορικής μνήμης γιατί ήρθαν μάρτυρες που συνειδητά διαστρέβλωσαν την ιστορική πραγματικότητα.

Πρώτο:

Η οργάνωση «Ρήγας Φεραίος» που τόσα πρόσφερε στην αντιδικτατορική αντίσταση, ήταν υπέρ της ένοπλης πάλης στη διάρκεια της δικτατορίας.

Ο κ. Μανωλάκος σε συνέντευξή του σε εφημερίδα, υπεύθυνος Ιταλίας όπως δηλώνει, λέει ότι το κλιμάκιο ΚΚΕ εσωτερικού που βρισκόταν στη Ρώμη (Δρακόπουλος, Μπριλλάκης, Καράς) και ο Θεοδωράκης από το Παρίσι, αποφασίζουν εν αγνοία του, την συγκρότηση ομάδων δυναμικής δράσης του ΠΑΜ και του «Ρήγα Φεραίου».

Πρώτο θύμα ο Γιώργος Τσικουρής στην απόπειρα εναντίον της Αμερικανικής πρεσβείας.

Σας δίνω και μία αφίσα του «Ρήγα Φεραίου» στην διάρκεια της δικτατορίας που λέει «Αγωνίζονται με κάθε μέσο οι αγωνιστές του “Ρήγας Φεραίος”, πιστοί στα ιδεώδη της δημοκρατικής παράδοσης της γενιάς του 40» και έχει ένα χέρι που κρατάει μία μπόμπα και ένα χέρι που κρατάει ένα όπλο.

Βέβαια υπήρχαν πολλά μέλη που ήταν και τότε και τώρα, εναντίον της ένοπλης δράσης όπως ο κ. Αγαπίου. Πολλά μέλη του Ρήγα σύντροφοι και φίλοι του μέχρι σήμερα το κατάθεσαν εδώ.

Δεύτερο:

Ο Παναγούλης, πέρα από την κορυφαία αντιστασιακή πράξη που έκανε, είχε πολλά να πει γι' αυτούς που τον πρόδωσαν. Δεκάδες είχαν συμφωνήσει να κάνουν ταυτόχρονα πολλές πράξεις σαμποτάζ και έκατσαν στα σπίτια τους (εκτός από 2-3) και έχουν και αυτοί αντιστασιακά παράσημα σήμερα.

Ο Παναγούλης ήξερε πολλά και αργά η γρήγορα θα τα έλεγε, γι' αυτό τον σκότωσαν το 1976.

Η στάση του στη διάρκεια της φυλάκισής του, δείχνει το μεγαλείο του ανθρώπου, μεγαλείο ψυχής, είναι παράδειγμα.

Τρίτο:

Το παραμύθι περί αναίμακτης δικτατορίας από «αριστερούς» και «δεξιούς». Αναίμακτη δικτατορία λένε οι δεξιοί. Θα έχουμε θύματα έλεγαν οι ΚΚΕδες, δεν έχουν ωριμάσει οι συνθήκες. Οι συνθήκες ως γνωστόν, ωριμάζουν από μόνες τους, σαν τα φρούτα στα δέντρα. Ποια είναι η αλήθεια;

Εκτός από τους νεκρούς των πρώτων ημερών, γνωστούς και άγνωστους, στο βούλευμα της δίκης του Πολυτεχνείου, αναφέρονται 24 νεκροί, στο πόρισμα Τσεβά 32, στους τόμους των δικών της Χούντας 70. Υπάρχει ακόμα και η κατηγορία του συνηγόρου της Πολιτικής Αγωγής στη δίκη του Πολυτεχνείου Δημήτρη Ευαγγελάτου ότι: «Πολλοί φοιτητές που ήταν μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο, ή που σύμφωνα με πληροφορίες της ΚΥΠ ή ξένων πρακτόρων, είχαν συμμετάσχει στα γεγονότα, βρέθηκαν νεκροί στα σπίτια τους, σε ακάλυπτους χώρους, κλιμακοστάσια, φωταγωγούς κλπ. Αυτοί οι θάνατοι είχαν αποδοθεί σε αυτοκτονία, ήταν όμως διάχυτη η άποψη ότι οι φοιτητές αυτοί εκτελέστηκαν».

Που πήγαν αυτές οι 30 μαυροφορεμένες μάνες που συμμετείχαν στις πρώτες πορείες του Πολυτεχνείου; Ποιος τις παραμέρισε; Ποιος τις εξοβέλισε; Δεν ξέρετε ότι Μάλιος, Μπάμπαλης, Καραπαναγιώτης, Σπανός, εκπαιδεύτηκαν στην Αμερική; Σε τι εκπαιδεύτηκαν; Μήπως για να συστήσουν «κομάντο θανάτου» αντίστοιχα αυτών που υπήρχαν σε Χιλή και Αργεντινή;

Στη διάρκεια της δικτατορίας και έχοντας υπόψη μου τα συμβαίνοντα και όλα τα παραπάνω που ελλειπτικά ανέφερα, έκανα μια προσπάθεια για να προσδιορίσω μια νέα κοινωνική συνείδηση που θα ξανάδινε στον κομμουνισμό την επαναστατική προοπτική του: κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, κατάργηση της καπιταλιστικής βαρβαρότητας, ένα νέο λαϊκό πολιτισμό. Τώρα ξέρω, γιατί το επιβεβαίωσα, ότι αυτή η νέα κοινωνική συνείδηση θα είναι το αποτέλεσμα πολιτικών και κοινωνικών αγώνων και ο φορέας της θα είναι ο οργανωμένος εργαζόμενος λαός. Προσπαθώντας να σταθώ ερευνητικά και κριτικά απέναντι στο ιστορικό γίγνεσθαι, απέναντι σε γεγονότα, απέναντι σε ιδεολογίες, ξέρω ότι η άποψή μου θα είναι τελικά πολιτική. Ξέρω ακόμη ότι η πρόθεσή μου είναι όσα λέω να έχουν άμεση σχέση με τις ιδέες μου, τον κομμουνισμό, τον μαρξισμό. Αυτό είναι σημαντικό για μένα, αλλά προφανώς ασήμαντο πια για άλλους.

ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Τη δικτατορία την τελείωσαν οι ίδιες δυνάμεις που την επέβαλαν, όταν τα σχέδια τους πέτυχαν και τα συμφέροντά τους κινδύνευαν από την συνέχισή της. Η λεγόμενη «μεταπολίτευση» με επικεφαλής τον «εθνάρχη Καραμανλή» αποκατέστησε τη «Νέα Δημοκρατία». Με τον Καραμανλή τα μέλη του ΕΛΑ είχαν κάτι κοινό. Είχε και αυτός ψευδώνυμο: «Τριανταφυλλίδης», αν δεν το θυμάστε.

Η μεταπολίτευση ήταν μια «αλλαγή φρουράς των Αμερικάνων και του ΝΑΤΟ», όπως εύστοχα την είχε χαρακτηρίσει ο Ανδρέας Παπανδρέου (άλλο αν αργότερα το «ξέχασε» κι αυτό, όπως και πολλά άλλα). Μια αλλαγή φρουράς,

όμως, που ο λαός δεν την αντιλαμβάνονταν ως τέτοια. Τους όποιους προβληματισμούς του φρόντιζαν τα καθεστωτικά κόμματα να τους οδηγήσουν σε ανώδυνες για το σύστημα κατευθύνσεις, ώστε βαθμιαία, με την περιθωριοποίηση του λαού, να στεριώνεται η νέα πολιτική εξουσία, η οποία διαχειριζόταν το ίδιο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, τον καπιταλισμό.

Η επίσημη, η νόμιμη πλέον Αριστερά παίζει με όλο της το «είναι» το παιχνίδι του στεριώματος της νέας εξουσίας. Έτσι εξαγοράζει τη νομιμοποίησή της και τη δυνατότητά της να απολαμβάνει πλέον κοινοβουλευτικές έδρες και κρατικά πόστα. Για να μη μακρηγορήσω, θυμίζω μόνο εκείνο το ανατριχιαστικό «Καραμανλής ή τανκς» του 1974. Και τον εκβιασμό που ασκήθηκε πάνω στο λαό με το «πραξικόπημα της πυτζάμας», που το ήξεραν και το αποκάλυψε ο Αβέρωφ την κατάλληλη στιγμή, για να πει στον κόσμο ότι υπάρχει ο κίνδυνος επανόδου στη χούντα και δεν πρέπει να έχει «παράλογα αιτήματα».

Με τις πλάτες της καθεστωτικής Αριστεράς το σύστημα ολοκληρώνει την αλλαγή της βιτρίνας του. Περνάει από τη δικτατορική στην κοινοβουλευτική μορφή διακυβέρνησης. Οι πλούσιοι εξακολουθούν να γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι, με τη βοήθεια του κοινοβουλίου πλέον και όχι της χούντας.

Το μεταπολιτευτικό κράτος, λοιπόν, κάνει ό,τι μπορεί για να μη μας αφήσει καμιά αμφιβολία ότι μέσω αυτού υλοποιείται μια τυπική δυναστική μεταβολή, μια αλλαγή φρουράς στο πολιτικό προσωπικό της κεφαλαιοκρατικής εξουσίας. Μια από τις κορυφαίες πράξεις του είναι ο χαρακτηρισμός του πραξικοπήματος της χούντας ως «στιγμαίου». Έτσι, πέρα από την άσκηση δίωξης στους λεγόμενους «πρωταίτιους» του πραξικοπήματος, όλοι οι υπόλοιποι, που στελέχωσαν το κράτος της δικτατορίας —υπουργοί, στρατιωτικοί, δικαστικοί και άλλοι— παραμένουν ατιμώρητοι. Δεν επέρχεται καν μια στοιχειώδης κάθαρση, έτσι για τα μάτια του κόσμου, στον κρατικό μηχανισμό. Όλα τα στηρίγματα της χούντας στη διοίκηση, στο στρατό, στην αστυνομία, στη δικαιοσύνη, στην παιδεία, παραμένουν ακλόνητα. Με τον ίδιο ζήλο που υπηρέτησαν πριν τη δικτατορία υπηρετούν πλέον το κοινοβουλευτικό καθεστώς.

Κερασάκι στην τούρτα η «συμπτωματική» κατάθεση μηνύσεων εκατοντάδων κομμουνιστών εναντίων βασανιστών, εκπρόθεσμα.

Και βέβαια, οι «μεγάλοι μας σύμμαχοι», οι Αμερικάνοι και το ΝΑΤΟ, διατηρούν όλα τα στηρίγματά τους στη νέα εξουσία. Οι υπεύθυνοι για το ματοκύλισμα του λαού μας και για τη διχοτόμηση της Κύπρου εξακολουθούν να λατρεύονται από την άρχουσα τάξη και το πολιτικό της καθεστώς ως προστάτες. Ο ραγιαδισμός, αυτή η αρρώστια του νεοελληνικού κράτους, που το συνοδεύει από τη γέννησή του ακόμα, εξακολουθεί να αποτελεί την κυρίαρχη ιδεολογία του συστήματος. Σήμερα, βέβαια, αυτός ο ραγιαδισμός έχει φτάσει σε ένα νέο αποκορύφωμα. Οι Αμερικάνοι διατάζουν και οι ελληνικές κυβερνήσεις εκτελούν σαν υπάκουα εκπαιδευμένα ζώακια του τσίρκου.

Η μεταπολίτευση ήταν μια δυναστική, μια καθεστωτική μεταβολή, ταυτόχρονα όμως αποδέσμευσε ένα τεράστιο κοινωνικό δυναμικό, το οποίο συμπιεζόταν και ασφυκτιούσε την περίοδο της δικτατορίας. Εκατοντάδες χιλιάδες

άνθρωποι, εργάτες, εργαζόμενοι, φτωχοί αγρότες, νέοι ξεχύθηκαν στους δρόμους και δημιούργησαν ένα ριζοσπαστικό κίνημα το οποίο προέβαλε αιτήματα και τα διεκδικούσε με μορφές που είχαν χρόνια να εμφανιστούν στην Ελλάδα.

Βέβαια, αυτό το κίνημα είχε και τις αντιφάσεις και τα όριά του. Θυμάμαι για παράδειγμα 200.000 λαού να έχουν μαζευτεί στην προεκλογική συγκέντρωση του χουντικού Γαρουφαλιά φωνάζοντας ειρωνικά συνθήματα και να τους κρατάνε μακριά 20 φασίστες με σκυλιά. Θυμάμαι μαζικές και μαχητικές διαδηλώσεις να διαλύονται με τον πιο εύκολο τρόπο από την Αστυνομία, επειδή οι κομματικοί εγκάθετοι έσπρωχναν τον κόσμο στη μη αντίσταση.

Η μεταπολίτευση ήταν μια εντελώς νέα κατάσταση και για την Αριστερά. Όλα τα ζητήματα που είχαν τεθεί στη δεκαετία του '60 και τα οποία βάθυναν το σχίσμα ανάμεσα στις καθεστωτικές και τις αντικαθεστωτικές συνιστώσες της Αριστεράς ξανατέθηκαν στις συνθήκες της μεταπολίτευσης. Δεν τέθηκαν μόνο από ανθρώπους και οργανώσεις που είχαν αναπτύξει δράση μέσα στη δικτατορία, αλλά από ένα ευρύτερο επαναστατικό δυναμικό, το οποίο στη διάρκεια της δικτατορίας βρισκόταν σε μια διαδικασία αναζήτησης, χωρίς να έχει βρει οργανωμένο τρόπο για να δράσει. Ο κόσμος «ψαχνόταν», όπως συνηθίζουμε να λέμε.

Τα ζητήματα που έμπαιναν σε συζήτηση ήταν πάρα πολλά. Ζητήματα ιδεολογίας και προγραμματικής κατεύθυνσης, ζητήματα πολιτικής τακτικής, ζητήματα οργάνωσης, στο πολιτικό, στο συνδικαλιστικό και στο ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο. Σταχυολογώ μερικά από αυτά:

- Ειρηνικό ή επαναστατικό πέρασμα στο σοσιαλισμό;
- Νόμιμη δουλειά ή υποχρεωτικός συνδυασμός νόμιμης και παράνομης δουλειάς;
- Ποιος ο ρόλος της επαναστατικής βίας στις συνθήκες της μεταπολίτευσης;
- Πώς θα οικοδομηθεί ένα ανεξάρτητο ταξικό συνδικαλιστικό κίνημα;
- Ποια σχέση πρέπει να αναπτυχθεί ανάμεσα στην επαναστατική πρωτοπορία και στο μαζικό κίνημα;

Το καθένα από τα παραπάνω ζητήματα αναλυόταν σε δεκάδες υποζητήματα, τα οποία τροφοδοτούσαν συζητήσεις, αντιπαραθέσεις, φιλολογική δουλειά, πολεμικές. Δίπλα στη νόμιμη κοινοβουλευτική Αριστερά, την «ορθόδοξη» και τη «μοβ» του «εσωτερικού», υπήρχε ένα ολόκληρο κίνημα της επαναστατικής Αριστεράς, με τους δικούς του διαχωρισμούς, τις δικές του έντονες αντιπαραθέσεις. Ένα κίνημα από το οποίο δεν έλειπαν τα καπετανάτα, τα παραγοντιλίκια, τα αρχηγηλίκια, τα κακέκτυπα του ΚΚΕ και του ΚΚΕεσ. σε πιο αγωνιστική έκδοση.

Εκείνη την περίοδο δημιουργήθηκαν διάφορες επιτροπές στο πλαίσιο των οποίων αναπτύσσονταν συζητήσεις για όλα τα επίμαχα ζητήματα. Θυμάμαι χαρακτηριστικά την επιτροπή των «400», των «77», των «25» και άλλες. Ένα από τα ζητήματα που έμπαινε σε όλες αυτές τις επιτροπές ήταν και η δημιουργία ενός εντύπου, μιας εφημερίδας, που θα δρούσε συσπειρωτικά για το χώρο, όπως έλεγαν διάφοροι ηγετίσκοι. Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος μάζεψε άπειρα πεντακοσάρικα (ποσό που ισοδυναμούσε με ένα βδομαδιάτικο τότε) για

να εκδώσει μια τέτοια εφημερίδα. Επειδή αυτή η εφημερίδα ποτέ δεν εκδόθηκε, καλό είναι να τα επιστρέψει στη σημερινή τους αξία, πριν να γίνει Πρόεδρος της Δημοκρατίας!

Ο καθένας είχε τα βιώματά του από την δικτατορία και από τη «μεταπολίτευση». Είχα και εγώ τα δικά μου και με αυτά τα βιώματα συμμετείχα σε μια τέτοια επιτροπή. Ήταν μια επιτροπή στην οποία μαζευόταν πολύς κόσμος. Άνθρωποι διάφορων ηλικιών και εμπειριών. Από καπεταναίους του ΕΛΑΣ μέχρι νέα παιδιά που έπαιρναν το πρώτο πολιτικό τους βάπτισμα στις συνθήκες της μεταπολίτευσης. Συμμετείχα σε αυτή την επιτροπή γιατί πληρούσε δυο βασικές για μένα προϋποθέσεις: δεν λειτουργούσε σε στενά κομματικά πλαίσια και δεν έβαζε στον εαυτό της την προοπτική να μετεξελιχτεί σε κόμμα. Ήταν μια επιτροπή που έβαζε στον εαυτό της το πρακτικό καθήκον να αναπτύξει την αλληλεγγύη στους εργατικούς και κοινωνικούς αγώνες, βοηθώντας τους να αναπτυχθούν σε μαχητική κατεύθυνση.

Εκείνη την περίοδο, τέλη 1975 με αρχές 1976, γνωρίστηκα με τον Χρήστο Κασίμη. Η γνωριμία μας ήταν τυχαία. Τον συνάντησα σε μια οικοδομή που επέβλεπα ως μηχανικός και τον αναγνώρισα ως ένα από τα άτομα που ερχόταν στην επιτροπή. Όπως σας έχω πει και άλλη φορά, ο Χρήστος Κασίμης δεν μου είχε προκαλέσει καμιά εντύπωση στην επιτροπή. Δεν ήταν από εκείνους που έπαιρναν το λόγο και προσπαθούσαν να εντυπωσιάσουν το ακροατήριό τους. Ουδέποτε μιλούσε για την πλούσια αντιστασιακή του δράση, ως ένα από τα στελέχη της οργάνωσης «20 Οκτώβρη». Αυτή τη δράση εγώ την πληροφορήθηκα αργότερα. Ήταν ένας σεμνός άνθρωπος, ένας ακέραιος αγωνιστής, που η ικανότητά του ήταν να κινητοποιεί τη σκέψη των ανθρώπων γύρω του, επίμονος και ακούραστος, πραγματικό παράδειγμα προς μίμηση. Ένας χαρισματικός άνθρωπος που τιμούσε την ιδιότητα του κομμουνιστή.

Στην οικοδομή, λοιπόν, έμαθα από γνωστούς μου οικοδόμους, ότι στα διαλείμματα της δουλειάς τους μιλούσε και χαϊρόντουσαν να τον ακούνε, γιατί είχε το χάρισμα να αναλύει με μοναδικό τρόπο την πραγματικότητα και να αναδεικνύει τα κύρια σημεία, γοητεύοντας το συνομιλητή του με τη δύναμη των επιχειρημάτων του. «Χαζεύουμε όταν μας μιλάει», μου είπαν οι γνωστοί μου εργάτες. Ξαναπήγα σε μια βδομάδα στην οικοδομή, του μίλησα, γνωρίστηκαμε από την επιτροπή και κανονίσαμε να τα πούμε.

Ύστερα από ένα μήνα συζητήσεων, μου έφερε το ιδεολογικοπολιτικό κείμενο συγκρότησης του ΕΛΑ, τα περίφημα «Χημικά Λιπάσματα», που ο πραγματικός του τίτλος είναι «Για την ανάπτυξη του Ελληνικού Λαϊκού και Επαναστατικού Κινήματος», και μου έκανε πρόταση να μπω στην οργάνωση. Πάνω σ' αυτό το ντοκουμέντο συζητήσαμε για ένα εξάμηνο. Αναλύσαμε κάθε παράγραφο, κάθε λέξη του. Μετά από αυτό το εξάμηνο συζητήσεων έφτασα σε ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική συμφωνία και έγινα μέλος του ΕΛΑ. Έξι μήνες συζητήσεων και κοινής πολιτικής δουλειάς στο μαζικό κίνημα, δουλειάς που έβλεπα ότι είχε αρχίσει να περνά σε ένα νέο ποιοτικό περιεχόμενο, με έπεισαν και συμφώνησα να συμμετέχω στον ΕΛΑ με τρόπους και περιεχόμενο που θα αναφέρω παρακάτω.

Τι ήταν λοιπόν ο ΕΛΑ;

Ο ΕΛΑ ήταν μια επαναστατική κομμουνιστική οργάνωση, που έθεσε στον εαυτό του το καθήκον να συμβάλει στην ανάπτυξη του λαϊκού κινήματος για την επαναστατική αλλαγή της κοινωνίας.

Το λαϊκό κίνημα είναι το ενιαίο σύνολο που αποτελούν από τη μια οι οργανωμένες πολιτικές δυνάμεις (κοινοβουλευτικές και εξωκοινοβουλευτικές) που προσπαθούν να το εκφράσουν και από την άλλη οι συγκεκριμένοι αγώνες που κάνουν οι εκμεταλλεζόμενες τάξεις και στρώματα του πληθυσμού για να προωθήσουν τα συμφέροντά τους, σε αντίθεση και σύγκρουση με τα συμφέροντα της κυρίαρχης αστικής τάξης.

Οι αστικές πολιτικές δυνάμεις, παρά τη φτηνή δημαγωγία και τις γενικολογίες τους, δεν προσπαθούν να εκφράσουν κάποια λαϊκά συμφέροντα. Εκφράζουν και εκπροσωπούν τα ίδια βασικά συμφέροντα. Όλες τους αποδέχονται το καθεστώς που υπάρχει και φροντίζουν πώς να το εξυπηρετήσουν καλύτερα. Οι διαφωνίες και οι καυγάδες τους πρέπει να υπάρχουν, για να μπορούν να εγκλωβίζουν και να χειραγωγούν το λαό, καλλιεργώντας του την ψευδαίσθηση ότι επιλέγοντας ανάμεσα στις διάφορες αστικές πολιτικές δυνάμεις, επιλέγει δήθεν ελεύθερα και αβίαστα, ανάλογα με τα συμφέροντά του.

Σ' αυτές τις δυνάμεις έχει προσχωρήσει και η επίσημη κοινοβουλευτική αριστερά, βαθαίνοντας τα ρεφορμιστικά της χαρακτηριστικά. Ο ρεφορμισμός είναι η έκφραση της ιδεολογικής κυριαρχίας της αστικής τάξης πάνω στο λαϊκό κίνημα και τις οργανωμένες δυνάμεις του. Η καθεστωτική Αριστερά διασπά την ενότητα στρατηγικών στόχων και τακτικής, ακολουθεί μια καθημερινή πρακτική που δεν εξυπηρετεί τη στρατηγική της επαναστατικής ανατροπής. Από επαναστατική σκοπιά το πρόβλημα δεν είναι πώς το ίδιο το σύστημα, με αγώνα μέσα στα πλαίσιά του, θα αλλάζει, θα βελτιώνεται σταδιακά και στο τέλος ίσως να αυτοκαταργηθεί. Το πρόβλημα είναι πώς το λαϊκό κίνημα και οι επαναστατικές του δυνάμεις, με αγώνες μέσα στο σύστημα (αναγκαστικά) και ενάντια του, θα το ανατρέψουν, για να φέρουν την επαναστατική αλλαγή της κοινωνίας.

Ο ΕΛΑ απέρριψε κατηγορηματικά τη θεωρία των σταδίων ως επαναστατική στρατηγική και τακτική. Είπε συγκεκριμένα: Το καπιταλιστικό καθεστώς θα το καταστρέψει, καταλαμβάνοντας την εξουσία, το ένοπλο λαϊκό και επαναστατικό κίνημα, που δημιουργείται και στηρίζεται στις εκμεταλλεζόμενες και καταπιεζόμενες κοινωνικές τάξεις, που ζητάνε μια ριζική κοινωνική αλλαγή.

Επαναστατική προοπτική του λαϊκού αγώνα στην Ελλάδα είναι η πλήρης και οριστική καταστροφή της καπιταλιστικής κοινωνίας και η οικοδόμηση μιας άλλης που να αντιστοιχεί στα συμφέροντα και τις επιθυμίες των εκμεταλλεζόμενων και καταπιεζόμενων κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων.

Η σοσιαλιστική κοινωνία θα είναι αποτέλεσμα ενός νικηφόρου επαναστατικού αγώνα, που θα σκοπεύει σε δυο απόλυτα αλληλένδετους στόχους. Στην ανατροπή της οικονομικής βάσης και λειτουργίας του καπιταλισμού και στην καταστροφή της ιδεολογικής κυριαρχίας, που σημαίνει ριζικά αλλαγή όλων των κοινωνικών σχέσεων, του περιεχομένου και του τρόπου ζωής.

Πριν από την κατάληψη της εξουσίας από το λαϊκό κίνημα, δεν υπάρχουν άλλα ενδιάμεσα ιστορικά στάδια της κοινωνικής εξέλιξης στην Ελλάδα. Οι κοινωνικές δυνάμεις και οι υλικές δυνατότητες για το πέρασμα στη σοσιαλιστική κοινωνία υπάρχουν ήδη από τώρα. Ο αγώνας διεξάγεται ενάντια στον καπιταλισμό-ιμπεριαλισμό σαν ένα πράγμα.

Απέναντι στο αστικό κράτος, που είναι η απρόσωπη, μα τέλεια οργανωμένη έκφραση της καπιταλιστικής-ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας, είναι αδιανόητη οποιαδήποτε επιτυχία ενός επαναστατικού αγώνα, χωρίς την αντίστοιχη οργάνωση του λαϊκού κινήματος, που θα αγωνιστεί για να πάρει την πολιτική εξουσία. Το ίδιο αδιανόητο είναι να περιμένει κανείς ότι κάποια στιγμή αυτό το κράτος θα παραδώσει την εξουσία του στο λαό ή ότι θα υποστεί τέτοιες «εσωτερικές αλλοιώσεις» από την «επίδραση» και «πίεση» του λαϊκού κινήματος, που θα καταρρεύσει από μόνο του. Η ελληνική και η παγκόσμια εμπειρία μας δείχνουν ότι δεν υπάρχει ούτε ένα παράδειγμα επαναστατικής κοινωνικής αλλαγής με ειρηνικό τρόπο.

Η σύγκρουση για την ανατροπή του καθεστώτος θα είναι μακρόχρονη και βίαιη, δηλαδή επαναστατική. Θα γίνεται σε όλους τους χώρους, τους τομείς και τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής, καθημερινά και με κάθε μορφή πάλης. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά ότι η σύγκρουση θα ακολουθεί μια συνεχή και ανοδική πορεία, αλλά σημαίνει ότι κάτω από οποιοδήποτε συνθήκες αδυναμίας ή υποχώρησης του λαϊκού κινήματος, δεν πρέπει να εγκαταλείπεται ευκαιριακά ο στόχος του αγώνα.

Η επαναστατική διαδικασία και πρακτική είναι ο πιο σύντομος και ο λιγότερο αιματηρός δρόμος για το σοσιαλισμό. Λένε ότι η επανάσταση δημιουργεί θύματα. Και όμως, η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι τα πειράματα του ειρηνικού περάσματος και του εφησυχασμού οδηγούν στην καταστροφή και τη σφαγή (ας θυμηθούμε τη Χιλή).

Κατά την κρίση του ΕΛΑ, στη σημερινή φάση ανάπτυξης του καπιταλισμού-ιμπεριαλισμού, που το λαϊκό κίνημα και οι επαναστατικές του δυνάμεις προωθούν και διεξάγουν τους αγώνες τους ενάντια σ' αυτό το σύστημα, για την ανατροπή του, χωρίς την ανάγκη ειδικής «καθοδήγησης» από κανένα αποσπληρωμένο και δογματικό «κέντρο», αλλά με τη συνεχή σύνθεση των δυνάμεων και δυνατοτήτων τους, μέσα και στη διάρκεια του αγώνα, η προετοιμασία και η διεξαγωγή της επαναστατικής βίας και της ένοπλης πάλης δεν πρόκειται να είναι κάποιο τελικό στάδιο εξέγερσης.

Μπορεί μόνο να περιλαμβάνει μέσα στην πορεία των αγώνων, επιμέρους λαϊκές εξεγέρσεις, λιγότερο ή περισσότερο οργανωμένες. Η προετοιμασία και άσκηση της επαναστατικής βίας πρέπει να γίνεται από την αρχή, να αποτελεί συνεχές καθήκον μέσα στον ταξικό πόλεμο, γιατί αυτό σημαίνει:

α) 'Οτι η επαναστατική προοπτική δεν είναι μια αφηρημένη συνθηματολογία, αλλά εκφράζεται με την καθημερινή πρακτική των επαναστατικών δυνάμεων.

β) 'Οτι η άσκηση της επαναστατικής βίας οξύνει τις κοινωνικές και πολιτικές αντιθέσεις και επιταχύνει την επαναστατική συνειδητοποίηση των δυνά-

μεων του λαϊκού κινήματος.

γ) Δημιουργεί με την εξέλιξη της ένοπλης επαναστατικές δυνάμεις που προετοιμάζονται, δοκιμάζονται και συγκροτούνται μέσα στην ίδια τους την πρακτική.

Για τον ΕΛΑ, οι στρατηγικές ανάγκες και η τακτική δεν ήταν παρά οι δυο όψεις του ίδιου νομίσματος. Έπρεπε επίσης να αποκατασταθεί η ενότητα ανάμεσα στις μορφές πάλης και στο περιεχόμενο και τον στόχο του αγώνα. Όσο για τις μορφές οργάνωσης ήταν σαφής: «Δεν μπορούμε να πιστεύουμε και να αγωνιζόμαστε για τον σοσιαλισμό και να ακολουθούμε μορφές και τρόπους οργάνωσης που να ενισχύουν την ιεραρχία και τον καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας. Αντίθετα, πρέπει να εφαρμόζουμε τέτοιες οργανωτικές διαδικασίες που να τα χτυπούμε». Γι' αυτό και στον ΕΛΑ δεν χωρούσαν αρχηγιλίκια και φωτισμένες καθοδηγήσεις. Ο ΕΛΑ δεν δημιούργησε ποτέ, κεντρική επιτροπή, κεντρικό συμβούλιο ή οποιοδήποτε άλλο καθοδηγητικό όργανο. Οργανωτικά εφάρμοζε πλήρως το μοντέλο της αυτονομίας. Μάλιστα, αυτή του η αντίληψη τον έφερε σε αντίθεση με άλλες οργανώσεις του επαναστατικού κινήματος. Θυμίζω μόνο την κριτική που έχει ασκήσει δημόσια, με προκήρυξη της, η «17η Νοέμβρη» σε αυτό το μοντέλο οργάνωσης και λειτουργίας του ΕΛΑ.

Για τον ΕΛΑ η παράνομη οργάνωση και δουλειά, η παρανομία όπως είχε πολιτογραφηθεί στην παράδοση του κομμουνιστικού κινήματος, ήταν απαραίτητη, γιατί ο επαναστατικός αγώνας που έχει σαν στόχο του τη λαϊκή εξουσία και το σοσιαλισμό, δεν μπορεί, αν θέλει να είναι συνεπής με το περιεχόμενό του και να οδηγεί πραγματικά στο στόχο, να εφαρμόζει μόνο εκείνες τις συγκεκριμένες μορφές αγώνα και ενέργειες που είναι ανεκτές και παραδεκτές από την αστική νομιμότητα, που τις καθορίζει δηλαδή ο ίδιος ο ταξικός αντίπαλος. Η παρανομία επεκτείνεται σε όλους τους τομείς της πολιτικής δράσης και σε όλα τα επίπεδα οργάνωσης των δυνάμεων του λαϊκού κινήματος και είναι στήριγμα της ανοιχτής και «νόμιμης» πολιτικής δραστηριότητας. Αυτό οπωσδήποτε δεν σήμαινε ότι η ανοιχτή και «νόμιμη» δουλειά ήταν μικρότερης σημασίας ή αξίας. Αυτά τα δύο δεν είναι σε ανταγωνιστική αντίθεση και αντίφαση μεταξύ τους, αλλά αντίθετα το ένα πρέπει να συμπληρώνει και να ολοκληρώνει το άλλο. Με δυο λόγια, η παράνομη δράση δεν είναι με κανένα τρόπο το αντίθετο της ανοιχτής και νόμιμης δουλειάς. Αντίθετα, είναι το απαραίτητο συμπλήρωμα και στήριγμά της, εφόσον το σύνολο της πρακτικής και των αγώνων του λαϊκού κινήματος τείνει να σπάει και σπάει τα πλαίσια της αστικής νομιμότητας.

Τι αντίληψη είχε ο ΕΛΑ για τον εαυτό του; Την ίδια αντίληψη που είχε για όλες τις επαναστατικές δυνάμεις και τη σχέση τους με το λαϊκό κίνημα. Κάθε οργανωμένη πολιτική δύναμη πρέπει να έχει συνείδηση ότι σήμερα είναι «μερική» οργανωμένη και πολιτική δύναμη και όχι συνολική, όχι πλήρης εκφραστής του λαϊκού κινήματος. Και σαν τέτοια «μερική» πολιτική δύναμη, σαν «στοιχείο» μόνο του λαϊκού κινήματος και των επαναστατικών του δυνάμεων, πρέπει στην πορεία του αγώνα να ενωθεί με άλλα τέτοια αντίστοιχα «στοιχεία»

και όχι να προσπαθεί να τα αφομοιώσει μέσα της με οργανωτικό τρόπο. Ο ενιαίος επαναστατικός φορέας είναι απαραίτητος, αλλά θα είναι το αποτέλεσμα των ίδιων των αγώνων του λαϊκού κινήματος και των επαναστατικών του δυνάμεων, για να εξασφαλιστεί η ενιαία πολιτική-στρατιωτική διεύθυνση του αγώνα.

Ο ΕΛΑ το διακήρυσσε ρητά: Την ίδια ανάγκη για αντίστοιχη οργάνωση και δράση βλέπουμε για κάθε πολιτική ομάδα που έχει βασικά τους ίδιους στόχους με εμάς. Αντίθετα, δεν βλέπουμε καθόλου την ανάγκη, εμείς οι ίδιοι να συμπεριλάβουμε και να εκφράσουμε ολόκληρο το λαϊκό κίνημα και τις επαναστατικές του δυνάμεις. Κάτι τέτοιο δεν είναι με κανένα τρόπο στόχος της δουλειάς μας.

Η πολιτική πρακτική του ΕΛΑ ήταν μια ολοκληρωμένη πολιτική τακτική που αναπτυσσόταν πάνω σε 4 άξονες:

1. Προπαγάνδα - Αντιπληροφόρηση. Προπαγάνδα πολύπλευρη και πολύμορφη, που δεν θα γίνεται για αυτοδιαφήμιση και αυτοπροβολή, αλλά για να αποκαλύπτει όσα οι μηχανισμοί και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης του καθεστώτος κρύβουν, διαστρεβλώνουν και συσκοτίζουν.

2. Οργάνωση και ανάπτυξη των επαναστατικών δυνάμεων.

3. Επαναστατική βία. Επαναστατική βία που θα έχει σαν σκοπό να καταργήσει το μονοπώλιο της βίας από το αστικό κράτος, αλλά και να οξύνει τον προβληματισμό και την ταξική συνείδηση των εκμεταλλευόμενων και καταπιεζόμενων, με στόχο την όλο και μεγαλύτερη συμμετοχή τους στον επαναστατικό λαϊκό αγώνα.

4. Πολιτικές πρωτοβουλίες και αγώνες για την ανάπτυξη και προώθηση των ταξικών συγκρούσεων σε κάθε κοινωνικό χώρο και τομέα. Για να αποκατασταθεί η ενότητα του οικονομικού με τον πολιτικό αγώνα. Για να χτυπηθεί ο ρεφορμισμός που δηλητηριάζει τις συνειδήσεις και παραλύει τους αγώνες.

Όλα τα παραπάνω, που εντελώς περιληπτικά ανέφερα, δίνουν μια εικόνα για τη φυσιογνωμία του ΕΛΑ. Η οργάνωση κατέληγε στο ιδεολογικοπολιτικό της κείμενο:

«Με αυτή την έννοια καλούμε σε αγώνα. Δεν καλούμε το λαό να μας πλαισιώσει, ούτε το σύνολο των επαναστατικών δυνάμεων να οργανωθούν στο δικό μας ιδιαίτερο οργανωτικό σχήμα, γιατί εμείς λέμε τα πιο σωστά πράγματα από τους άλλους. Καλούμε, όμως, όλες εκείνες τις δυνάμεις που θέλουν να αγωνιστούν για την ανατροπή αυτού του συστήματος, της καπιταλιστικής-ιμπεριαλιστικής εξουσίας, εκμετάλλευσης και καταπίεσης, για τη λαϊκή εξουσία και το σοσιαλισμό, να οργανωθούν όσο πιο γρήγορα μπορούν, να διαμορφώσουν την απαραίτητη ιδεολογική και πολιτική τους βάση, να κάνουν πρόγραμμα δουλειάς, να προσδιορίσουν τον τρόπο συλλογικής λειτουργίας και δράσης τους και να ΔΡΑΣΟΥΝ τώρα και αμέσως, σύμφωνα με τις δυνατότητές τους, στον κάθε κοινωνικό χώρο που βρίσκονται και σε κάθε επίπεδο της κοινωνικής οργάνωσης που μπορούν. Να προωθήσουν κι αυτές από τη μεριά τους τις ταξικές συγκρούσεις. Να προετοιμάσουν πολιτικά και οργανωτικά τις λαϊκές δυνάμεις για τον επαναστατικό λαϊκό αγώνα».

Αυτό το απόσπασμα από τη διακήρυξη του ΕΛΑ απαντά με τον καλύτερο τρόπο σε όσους έχουν λανσάρει την ασφαλίτικη θεωρία των «συγκοινωνούντων δοχείων» ή υποστηρίζουν ότι ο ΕΛΑ έφτιαχνε οργανώσεις-μαϊμού, που ήταν ο ίδιος με άλλα ονόματα.

Θα ήθελα στο σημείο αυτό να πω λίγα πράγματα για τις βίαιες ενέργειες που οργάνωνε ο ΕΛΑ. Ήταν βομβιστικές ενέργειες μικρής έντασης, με συμβολικό χαρακτήρα, που σχετιζόντουσαν με υπαρκτά κοινωνικά προβλήματα. Ποτέ δεν γινόντουσαν ενέργειες για λόγους εντυπωσιασμού ή αυτοπροβολής. Πάντα δινόταν εξήγηση, μέσα από τις προκηρύξεις, γιατί έγινε μια ενέργεια.

Και βέβαια, προϋπόθεση για να υλοποιηθεί οποιαδήποτε ενέργεια ήταν η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για να μη χτυπήσει άνθρωπος.

Ο τρόπος αυτός των ενεργειών, που επέλεγε ο ΕΛΑ, δεν έχει να κάνει με κάποια ηθικολογική προσέγγιση. Ήταν απόρροια της πολιτικής τακτικής του ΕΛΑ, που ήθελε να μη δημιουργείται απόσταση ανάμεσα σ' αυτό που κάνει μια οργανωμένη επαναστατική δύναμη και σ' αυτό που μπορεί να κάνει μια ομάδα αγωνιστών ή και το ίδιο το λαϊκό κίνημα. Ο ΕΛΑ είχε πάντα κατά νου να μη δημιουργεί θεατές της δικής του δράσης, αλλά να προωθεί την ανάπτυξη της επαναστατικής αντιβίας, να την κάνει πρακτική της ίδιας της εργαζόμενης κοινωνίας. Στόχος των ενεργειών του ΕΛΑ δεν ήταν να γίνουν κάποιες υλικές καταστροφές, αλλά να σταλεί ένα μήνυμα αντίστασης. Να πυροδοτηθεί η ενεργοποίηση του λαού, της εργατικής τάξης, της νεολαίας, στην κατεύθυνση ανάπτυξης μιας δυναμικής αντίστασης, όχι υποχρεωτικά με τα ίδια μέσα πάλης που χρησιμοποιούσε ο ΕΛΑ, αλλά με όλες τις μορφές λαϊκής αντιβίας.

Με τον σύντροφο Χρήστο Κασίμη συμφωνήσαμε να δουλέψω στους 3 άξονες της τακτικής του ΕΛΑ, όχι στον άξονα της ανάπτυξης της επαναστατικής βίας. Κι αυτό όχι γιατί διαφωνούσα με την ανάπτυξη της επαναστατικής βίας —δεν διαφωνούσα καθόλου και γι' αυτό μπήκα στην οργάνωση—, αλλά για λόγους που είχαν να κάνουν με την προσωπική και επαγγελματική μου ζωή. Είχα δημιουργήσει οικογένεια, είχα παιδιά, είχα υποχρεώσεις, είχα υπάλληλους, είχα μια επαγγελματική ζωή που με έφερνε σε επαφή με πάρα πολύ κόσμο και η συμμετοχή μου στην ανάπτυξη της επαναστατικής βίας θα παραβίαζε κανόνες της συνωμοτικότητας. Συμφωνήσαμε ακόμα να μην ενταχθώ σε κανένα από τους αυτόνομους πυρήνες της οργάνωσης. Δεν υπήρχε κανένας λόγος άλλωστε. Ο σύντροφος Χρήστος μου εξήγησε τον τρόπο λειτουργίας της οργάνωσης: αυτόνομοι πυρήνες με οριζόντια διασύνδεση, η οποία εξασφάλιζε τη συλλογική λειτουργία, τη μεταφορά των απόψεων σε όλη την οργάνωση, την ανάπτυξη της κριτικής και αυτοκριτικής.

Η σύνδεσή μου με την οργάνωση γινόταν με συγκεκριμένο σύνδεσμο. Είχαμε συγκεκριμένη επαφή κατά τη διάρκεια της οποίας ενημέρωνα για τη δική μου δράση, ενημερωνόμουν για τα ζητήματα που συζητιόνταν στην οργάνωση, έλεγα τις απόψεις μου γι' αυτά και κατέθετα την κριτική μου, αν υπήρχε.

Η δική μου ενημέρωση αφορούσε τον τομέα του περιοδικού «Αντιπληροφόρηση», στον οποίο δούλευα, καθώς και την ενημέρωση για τη συμμετοχή μου

στο μαζικό κίνημα, μαζί με αιτήματα για παροχή βοήθειας από την οργάνωση όπου χρειαζόταν κ.τ.λ.

Μέχρι το 1977 που δολοφονήθηκε, σύνδεσμός μου με την οργάνωση ήταν ο σύντροφος Χρήστος Κασίμης. Μετά το θάνατό του ενεργοποιήθηκε η εναλλακτική σύνδεση που υπήρχε. Η δουλειά μου στον ΕΛΑ ήταν η συμμετοχή στην «Αντιπληροφόρηση», για την οποία αφιέρωνα πολλές δυνάμεις, συγκεντρώνοντας υλικό, ειδήσεις από τον τύπο, ανακοινώσεις εργατικών σωματείων, κάνοντας επισκέψεις σε χώρους δουλειάς όπου εξελισσόταν απεργίες κ.λ.π.

Όπως έχω δηλώσει και άλλη φορά, η «Αντιπληροφόρηση» δεν ήταν περιοδικό του ΕΛΑ. Ήταν ένα μαζικό επαναστατικό έντυπο, το οποίο εκδιδόταν από συντακτική επιτροπή, στην οποία μάλιστα δεν συμμετείχαν σύντροφοι του ΕΛΑ. Σύντροφοι του ΕΛΑ, όπως εγώ, συμμετείχαν στην έκδοση της «Αντιπληροφόρησης», τραβώντας το κουπί, κατά το κοινώς λεγόμενο. Γιατί κάθε τεύχος της «Αντιπληροφόρησης» κρύβει πίσω του πολλή δουλειά. Πολλές ώρες συλλογής και ταξινόμησης του υλικού, συγγραφής άρθρων και σημειωμάτων, δακτυλογράφησης, πολυγράφησης, βιβλιοδεσίας.

Ο τρόπος με τον οποίο εκδιδόταν η «Αντιπληροφόρηση» αντανακλούσε απόλυτα την ιδέα που είχε ο ΕΛΑ για τον εαυτό του και για το κίνημα. Ο ΕΛΑ δεν ήθελε να μετεξελιχτεί σε κόμμα, δεν ήθελε να γίνει το κέντρο του κινήματος. Είχε μια καθαρά κινηματική αντίληψη, η οποία είναι ανάγλυφη στα ιδεολογικοπολιτικά του κείμενα, ακόμα και για ανθρώπους που δεν είναι μυημένοι στα ζητήματα της μαρξιστικής θεωρίας.

Συμμετείχα ακόμη στο μαζικό κίνημα. Σε εργατικές κινητοποιήσεις, τις οποίες ο ΕΛΑ ήθελε να βοηθήσει να εξελιχτούν σε ταξική και όχι ρεφορμιστική κατεύθυνση, τους γράφαμε τα κείμενα τους, τούς μοιράζαμε τα κουπόνια οικονομικής ενίσχυσης, τους φέρναμε σε επαφή με εργαζόμενους σε κοντινά εργοστάσια, τους διοργανώναμε συναυλίες, τους μαζεύαμε τα χρήματα για να πληρώσουν τις ποινές τους όταν καταδικάζονταν από τα δικαστήρια. Συμμετείχα σε επιτροπές γειτονιάς που συγκροτούνταν για διάφορα προβλήματα. Η συμμετοχή μου αυτή γινόταν σύμφωνα με τις αντιλήψεις και την πολιτική τακτική του ΕΛΑ. Για παράδειγμα, σε μια απεργία που είχε πρόβλημα με τους εργοδότες, προσπαθήσαμε να συζητήσουμε με τους εργάτες και να τους δείξουμε τρόπους μαχητικής περιφρούρησης της απεργίας τους. Να μην απεργούν παθητικά, αλλά π.χ. να στρατοπεδεύσουν στην είσοδο του εργοστασίου ή ακόμα να κάμουν κατάληψη του εργοστασίου για να μη μπορούν τα αφεντικά να πουλάνε το στοκ, να ξυλοφορτώσουν τους χαφιέδες και τους απεργοσπάστες κ.τ.λ. Σε μια διαδήλωση προσπαθήσαμε να βάλουμε την ιδέα της αντίστασης.

Να πάψουμε να είμαστε μια ζωή οι καρπαζοεισπράκτορες της Αστυνομίας, όπως ήθελαν τα καθεστωτικά κόμματα, για να κάνουν μετά καταγγελίες και να μαζεύουν ψήφους. Αλλά να φροντίσουμε να οργανώσουμε μαχητικές ομάδες που να μπορούν να αντιμετωπίσουν την Αστυνομία και να μάθει επιτέλους το κίνημα πως μπορεί να πετύχει νίκες. Θα μπορούσα να αναφέρω πολλά ακόμη, να μιλάω μέρες ολόκληρες, αλλά δεν νομίζω ότι χρειάζεται να επεκταθώ άλλο

εδώ.

Αυτή ήταν η συμμετοχή μου στον ΕΛΑ, μέχρι την αποχώρησή μου από την οργάνωση. Μια αποχώρηση που έγινε για προσωπικούς λόγους και επ' αυτού δεν πρόκειται να πω τίποτε άλλο. Στα τέλη του 1989 ο σύνδεσμός μου, μου ανακοίνωσε ότι για προσωπικούς λόγους αποχωρεί από την οργάνωση και μου πρότεινε ραντεβού με άλλον σύντροφο. Του είπα ότι αν δεν πάω στο επόμενο ραντεβού, η οργάνωση να ξέρει ότι αποχωρώ και εγώ για προσωπικούς λόγους. Στο επόμενο ραντεβού δεν πήγα και έκτοτε δεν είχα καμιά επαφή με την οργάνωση. Γι' αυτό και τοποθέτησα την αποχώρησή μου στις αρχές του 1990.

Έχω πει πολλές φορές στη διάρκεια της δίκης, ότι μέχρι τη στιγμή που ήμουν μέλος του ΕΛΑ δεν είχα ακούσει τίποτα για την οργάνωση «1η Μάη». Την ύπαρξή της την πληροφορήθηκα από τις ενέργειές της, όπως την πληροφορήθηκε όλος ο ελληνικός λαός. Το ίδιο ισχύει και για τις διαδικασίες κοινής δράσης και κατόπιν ενοποίησης του ΕΛΑ με την «1η Μάη». Πρόκειται για μια καινούργια οργάνωση, με τη δική της ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική συγκρότηση. Έχω πει ακόμα, κατ' επανάληψη, ότι ο ΕΛΑ δεν έχει σχέση με την ΟΕΛΑ, την οργάνωση που έκανε τις ενέργειες κατά του Σαουδάραβα πρέσβη και του μπαρ «Όσκαρ». Αυτό δεν είναι κάτι που το λέω εγώ σήμερα. Είναι αποτυπωμένο σε όλα τα ιδεολογικοπολιτικά κείμενα που κατά καιρούς εξέδωσε η οργάνωση. Εκεί δηλώνεται ρητά και κατηγορηματικά ποιες ενέργειες είναι του ΕΛΑ, ποιες ενέργειες είναι αυτόνομων πυρήνων του ΕΛΑ που έδρασαν με δική τους ευθύνη και ο ΕΛΑ αναλαμβάνει την πολιτική ευθύνη, σε ποιες ενέργειες ο ΕΛΑ αναλαμβάνει συνυπευθυνότητα και ποιες ενέργειες είναι άλλων οργανώσεων και ο ΕΛΑ τις καταγράφει ως ενέργειες, για να υπάρχει μια πλήρης αποτύπωση της επαναστατικής δραστηριότητας. Γιατί, όπως έγινε σαφές με όσα ανέφερα παραπάνω, ο ΕΛΑ ποτέ δεν διεκδίκησε για τον εαυτό του τον τίτλο του κέντρου του κινήματος, της οργάνωσης που κατέχει την απόλυτη αλήθεια και στην οποία όλες οι άλλες οργανώσεις πρέπει να συγχωνευτούν.

Φυσικά και έχω άποψη γι' αυτές τις οργάνώσεις και τη δράση τους. Αυτή η άποψη, όμως, αφορά εμένα, αφορά τη συζήτηση μέσα στο επαναστατικό κίνημα, και δεν αφορά το δικαστήριό σας, το οποίο άλλωστε, όπως έχετε αποφανθεί, δικάζει ποινικά αδικήματα και όχι πολιτικές απόψεις. Δεν προτίθεμαι, λοιπόν, να αναπτύξω από αυτή τη θέση τις απόψεις μου για οποιαδήποτε επαναστατική οργάνωση, πέρα από τον ΕΛΑ, κι αυτό μόνο για το διάστημα της συμμετοχής μου στην οργάνωση.

Όλα αυτά σας τα είπαν και μάρτυρες υπεράσπισης. . .

Ένα άλλο ζήτημα που έχει τεθεί στη δίκη, γιατί έχει και νομική σημασία, είναι αν ο ΕΛΑ τερμάτισε τη δράση του το 1995 ή συνέχισε να υπάρχει σαν μια οργάνωση «εν πνύσει». Εγώ αποχώρησα από τον ΕΛΑ στις αρχές του 1990 και έκτοτε, όπως σας είπα, δεν είχα καμιά επαφή με την οργάνωση. Μπορώ όμως να κρίνω, χωρίς να έχω άμεση γνώση ή ειδική πληροφόρηση, ότι ο ΕΛΑ, έτσι όπως διαμορφώθηκε μετά τη συγχώνευσή του με την 1η Μάη, έπαψε να

υφίσταται το 1995, μετά την ενέργεια στην ΑΣΟΕΕ. Μην ψάχνετε αποδείξεις και μην προσπαθείτε να τραβήξετε από τα μαλλιά το σύνθημα «ο αγώνας συνεχίζεται» με το οποίο τελειώνει εκείνη η προκήρυξη. Όλες οι προκηρύξεις, δεκάδων οργανώσεων, πολιτικών οργανώσεων και οργανώσεων του μαζικού κινήματος, έτσι τελειώνουν. Θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι έτσι και βγάλετε από αυτό το σύνθημα το συμπέρασμα ότι ο ΕΛΑ συνέχισε να υπάρχει και μετά το 1995. Οι πολιτικές οργανώσεις υπάρχουν μέσα από τη δράση τους. Χωρίς τη δράση τους παύουν να υπάρχουν. Ο ΕΛΑ, όπως σας είπα, ανέπτυξε τη δράση του πάνω σε 4 βασικούς άξονες. Πάνω σε κάποιους βασικούς άξονες ανέπτυξε τη δράση της και η οργάνωση που προέκυψε από τη συγχώνευση ΕΛΑ-1η Μάη. Πού είναι, λοιπόν, αυτή η δράση; Έγινε μήπως καμιά μαχητική ενέργεια; Στάλθηκε καμιά προκήρυξη που να τοποθετείται στο ένα ή το άλλο πολιτικό ή κοινωνικό γεγονός; Την ίδια άποψη είχαν και οι ελληνικές και ξένες διωκτικές αρχές. Σας το είπαν τόσοι μάρτυρες και μάλιστα όχι μόνο δικοί μου μάρτυρες. Το έγγραφαν οι εκθέσεις του Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Το έγγραφαν οι εκθέσεις της Αντιτρομοκρατικής. Δεν έχω να προσθέσω τίποτε άλλο σε όλα αυτά. Νομίζω ότι οποιαδήποτε περαιτέρω συζήτηση σε αυτό το θέμα υποτιμά τη νοημοσύνη όλων. Όλα αυτά σας τα είπαν και μάρτυρες υπεράσπισης. Αναφέρομαι ειδικά στους τρεις δικούς μου μάρτυρες, τους συντρόφους Γιαννόπουλο, Πισσία και Γιώτη, οι οποίοι προσπάθησαν να σας δώσουν μια εικόνα εκείνης της περιόδου, αλλά και κάποια μεθοδολογικά εργαλεία για να κατανοήσετε κάποια πράγματα, που είναι λογικό, ως εκ της θέσης σας, να αγνοείτε. Δεν προτίθεμαι να πω τίποτα περισσότερο πάνω σ' αυτό. Είναι τόσο καθαρά τα πράγματα που μόνο άνθρωποι με προκατάληψη μπορούν να τα αμφισβητήσουν.

Πρέπει όμως να σταθώ σε μερικά άλλα ζητήματα, ζητήματα τεράστιας ιδεολογικής και πολιτικής σημασίας.

Ακούγεται συχνά —έχει ακουστεί και σε αυτή την αίθουσα— ένα ερώτημα. Άσκηση επαναστατικής βίας σε συνθήκες Δημοκρατίας; Στη Δημοκρατία όλοι είναι ελεύθεροι. Κυριαρχεί η θέληση του λαού. Αυτός εκλέγει τους ηγέτες του, αυτός ανεβοκατεβάζει τις κυβερνήσεις, όλα είναι ανοιχτά, δημοκρατικά, ελεύθερα. Όποιος θέλει να προωθήσει τις πολιτικές του απόψεις, φτιάχνει ένα κόμμα, κατεβαίνει στις εκλογές και αν τον ψηφίσει ο λαός έχει καλώς. Αν όχι, πρέπει να σεβαστεί τη λαϊκή ετυμηγορία.

Τέτοια ερωτήματα ανήκουν σε κατοίκους άλλου πλανήτη.

Είπα προηγουμένως μερικά πράγματα που απαντούν σ' αυτό το ερώτημα. Επειδή, όμως, το θεωρώ ερώτημα υποκριτικό, ερώτημα λαϊκιστικό, επανέρχομαι. Με την ευκαιρία, θυμίζω ότι Δημοκρατία αποκαλούσε το καθεστώς της και η χούντα. Και όσοι αμφισβητούσαν μαχητικά αυτό το καθεστώς, άκουγαν από τους δικαστές τους να τους θέτουν το ίδιο ερώτημα. Δικαστές όχι μόνο των έκτακτων στρατοδικείων, αλλά και των εφετείων, όπως σας είπε εδώ και ο μάρτυρας Μανωλάκος.

As ρίξουμε, λοιπόν, μια ματιά στη δημοκρατία μας 1974–2004.

Μήπως μπορούν να μου πουν όσοι θέτουν αυτό το ερώτημα, πώς γίνεται

κάθε χρόνο τα κέρδη των επιχειρηματιών να καλπάζουν, ενώ οι εργαζόμενοι γίνονται φτωχότεροι; Πώς γίνεται και το δωρο, αίτημα εργατικό, κατακτημένο με αίμα, έχει καταργηθεί στην πράξη; Σήμερα ο εργαζόμενος δουλεύει και τα Σαββατοκύριακα, κάνει και δεύτερη δουλειά καθημερινά, για να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις ανάγκες διαβίωσής του.

Σ' αυτή τη δημοκρατία δεκάδες είναι οι νεκροί από τα εργατικά ατυχήματα κάθε χρόνο, εκατοντάδες είναι αυτοί που γίνονται ανάπηροι, χιλιάδες είναι αυτοί που πεθαίνουν πριν την ώρα τους, επειδή εργάζονται σε ανθυγιεινές συνθήκες. Είδατε μήπως καμιά ενημέρωση στις εφημερίδες και τα κανάλια, που να εξηγεί γιατί συμβαίνουν αυτά και ποιος πραγματικά είναι υπεύθυνος; Η Ολυμπιάδα, η «νέα μεγάλη ιδέα του έθνους» έχει θεμελιωθεί πάνω σε κορμιά νεκρών εργατών, που για τα αφεντικά δεν είναι παρά άψυχοι αριθμοί. Κι όταν είναι μετανάστες, δεν γίνονται ούτε καν αριθμοί, γιατί τους έχουν αδήλωτους. Τα αφεντικά καθαρίζουν με κάποια αποζημίωση, με κάποιο επίδομα ανθυγιεινής εργασίας. Ένα επίδομα που αβαντάρουν τα ψευτοαριστερά κόμματα και η εργατική αριστοκρατία. Είναι σαν να λένε στους εργάτες «Κοιτάξτε, είναι νομοτελειώδες να σας σκοτώσουν, τουλάχιστον εμείς διεκδικούμε να πληρώνεστε καλύτερα μέχρι να πεθάνετε». Το σύνθημα για υγιεινές και ασφαλείς συνθήκες εργασίας κάνει τζιζ, γιατί η προώθηση αυτού του συνθήματος συνειδητοποιεί τον εργαζόμενο και τον φέρνει σε αντιπαράθεση με το καθεστώς και όχι με το κάθε αφεντικό ξεχωριστό.

Γίνεται αίτημα πολιτικό και όχι αίτημα οικονομικό.

200.000 χρήστες σκληρών ναρκωτικών, 1.000.000 χρήστες διαφορετικών ουσιών (χάπια, αλκοόλ). Εκατοντάδες πεθαίνουν κάθε χρόνο. Και πως αντιμετωπίζεται αυτή η κατάσταση; Με κάποιες επιτροπές, για να κοινομάνε τα μέλη τους, που ασχολούνται με 200-300 χρήστες κάθε χρόνο και με εμφανίσεις στην τηλεόραση που διαφημίζουν το έργο τους σαν να είναι η λύση του προβλήματος. Η διακίνηση των ναρκωτικών γίνεται ελεύθερα σε όλη την Ελλάδα, στα φανερά, μπροστά στα μάτια της Αστυνομίας και με τη συνεργασία της. Ποιος άλλος μηχανισμός θα μπορούσε να καλύψει αυτό το τεράστιο εμπόριο; Δισεκατομμύρια τα κέρδη. Επίλεκτα στελέχη της άρχουσας τάξης, με τεράστια κεφάλαια, κάνουν αυτό το εμπόριο, αλλά η αστυνομία κυνηγάει κάποιους χρήστες που γίνονται βαποράκια για να βγάλουν τη δόση τους. Τα ξέρετε εσείς από την πείρα σας ως δικαστές. Ένας τόνος ηρωίνης διακινείται κάθε μέρα κι αν πιάσουν 10-20 κιλά το χρόνο γίνεται εθνικό θέμα στις τηλεοράσεις. Κι αν πιάσουν στα πράσα κάποιον αστυνομικό, σπεύδουν τα ΜΜΕ να φωνάζουν «η εξαίρεση, η εξαίρεση είναι». Αυτή είναι η δημοκρατία, που αναφέρεστε;

Ποιος διαμορφώνει σήμερα την ιδεολογική και πολιτική συνείδηση των Ελλήνων; Η τηλεόραση. Τους προσφέρει μια πλασματική πραγματικότητα. Αποχαυνωμένοι όλοι παρακολουθούν ατελείωτες εκπομπές και σόου, τη Φάρμα, το Fame Story, Eurovision, την ιστορία των ούφο, δεκάδες εκπομπές με κουτσομπολιά του χειρίστου είδους, συνεντεύξεις με καλλιτέχνες που δεν έχουν να πουν τίποτα πέρα από το μανατζάρισμα του εαυτού τους, καλλιστεία, σίριαλ

αμερικάνικα και βραζιλιάνικα έργα που περνάν ιδεολογίες και συμπεριφορές, πολύ χειρότερα από τα αντίστοιχα ελληνικά της δεκαετίας του 50, όπου ο παπάς και ο χωροφύλακας ήταν οι πάνσοφοι που έλυναν όλα τα προβλήματα και ο πλούσιος παντρευόταν πάντα τη φτωχή ή το ανάποδο, καταργώντας έτσι την ταξική πάλη. Όλα αυτά εν μέσω διαφημίσεων που περνάν το μήνυμα είναι ότι όποιος πίνει, τρώει ή καταναλώνει το διαφημιζόμενο προϊόν, έχει τουλάχιστο ένα κότσο, ένα άλογο και πολλές ωραίες γκόμενες ή γκόμενους γύρω του. Τα νέα είναι μόνο αναφορές σε νεκρούς, σε δυστυχήματα, σε σκάνδαλα, σε δηλητηριασμένες και μεταλλαγμένες τροφές, τρελές αγελάδες κ.λ.π., σε σιδηροποτε μπορεί να δημιουργήσει φοβία στον κόσμο. Τον προτρέπουν να κλειστεί στο καβούκι του. Να μην ασχολείται με τίποτα. Ας βλέπει τη Φάρμα, σίριαλ και ας τρέφεται με τις αμπελοφιλοσοφίες που λένε οι συμμετέχοντες. Νομίζετε ότι η φοβική κοινωνία που δημιουργείται και οικοδομείται είναι το αποτέλεσμα της τρομοϋστερίας και μόνο; Όχι βέβαια, είναι αποτέλεσμα κύρια της συνειδητής προπαγάνδας των ΜΜΕ που βέβαια χρησιμοποιούν και την τρομοϋστερία.

Αυτή η κοινωνία δεν δίνει ούτε καν «άρτο και θεάματα» που έδιναν οι Ρωμαίοι. Δίνει μόνο θεάματα. Εθνικοί ήρωες, αντιπρόσωποι του Έλληνα και της Ελλάδας, είναι τραγουδιστές και ποδοσφαιριστές που αμείβονται με εκατοντάδες εκατομμύρια το χρόνο, όταν ο συνταξιούχος, ο άνεργος παίρνει μερικές εκατοντάδες ευρώ το μήνα. Το σύνθημα «ελιά, ελιά και Κώτσο βασιλιά» σήμερα γίνεται «ελιά, ελιά και μεγάλε μας Ρουβά» ή «ελιά, ελιά και Εθνική Ελλάδος». Αυτός είναι ο πολιτισμικός άξονας που προωθείται σήμερα. Να μην ξεχάσουμε και την Ολυμπιάδα, που εκτός από μερικές εκατοντάδες παράγοντες και εταιρίες που τα κονόμησαν χοντρά, θα την πληρώνει ο ελληνικός λαός για τα επόμενα 100 χρόνια. Όπως μέχρι σήμερα πληρώνουμε τα χρέη του Τρικούπη που εξωράισε την Ελλάδα για να μπορούν οι ξένοι ιμπεριαλιστές να διακινούν τα προϊόντα με το μικρότερο δυνατό κόστος.

Χιλιάδες άνεργοι σήμερα, εκατοντάδες χιλιάδες άνεργοι αύριο, που το σύνολο του κομπραδόρικού ελληνικού κεφαλαίου θα μεταφερθεί στις νέες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που η εργασία πληρώνεται εξευτελιστικά και δεν υπάρχουν δικαιώματα των εργαζομένων. Ιδιωτικοποίηση της υγείας, ο φτωχός έχει δικαίωμα να πεθάνει στο ράντζο ή και την τύχη να πεθάνει πριν φτάσει στο ράντζο. Παιδεία που όχι μόνο αναπαράγει την ιδεολογία της κυρίαρχης τάξης, αλλά πλέον σχεδιασμένα κατευθύνεται στο να παράγει ανθρώπους με περιορισμένες και εξειδικευμένες γνώσεις που εξυπηρετούν τις κατευθύνσεις των πολυεθνικών και του μεγάλου κεφαλαίου. Ένα μεγάλο μέρος από το μικρό κομμάτι του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος που ανήκει στο δημόσιο παραχωρείται στους ιδιώτες. Ιδιωτική εκπαίδευση, ιδιωτική ασφάλιση, ιδιωτική υγεία.

Έχουμε βέβαια σαν πολίτες το δικαίωμα και την ελευθερία να ψηφίζουμε κάθε τέσσερα χρόνια τις πολιτικές οικογένειες και όσους αυτοί διαλέγουν, για να διαχειριστούν υπάκουοι στα αφεντικά τους, ντόπια και ξένα, τα σχέδια που εκπονούν οι τεχνοκράτες της παγκοσμιοποίησης.

Για όλα αυτά που ελλειπτικά περιέγραφα παραπάνω ενεργοποιείται και εφαρμόζεται το δόγμα για την ασφάλεια που είναι υπεράνω των νόμων, με πρόσχημα την τρομοκρατία, ενώ στοχεύει το μαζικό κίνημα και τις εκδηλώσεις του που αναπότρεπτα θα έρθουν.

Θα μπορούσα να πω πάρα πολλά ακόμα.

Να μιλήσω για τις «τυχαίες εκπυρσοκροτήσεις» αστυνομικών περιστρόφων, που πάντα βρίσκουν στόχο, όταν απέναντί τους είναι κάποιος μετανάστης, κάποιος Τσιγγάνος, κάποιος τοξικοεξαρτημένος, κάποιος απόβλητος της Δημοκρατίας μας. 70 νεκροί τα τελευταία χρόνια καταγγέλλει στην Βουλή ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Δ. Γκούσκος. 70 νεκροί!

Να μιλήσω για τους δεκάδες νεκρούς της μεταπολίτευσης στη διάρκεια κινητοποιήσεων του λαού μας, για τον Κουμή και την Κανελοπούλου, για τον Σιδέρη Ισιδωρόπουλο, για τη Βασιλακοπούλου, για τον Μαυροειδή, για τον Καλτεζά και τόσους άλλους.

Να μιλήσω για την τεράστια οικολογική καταστροφή; Για τα ατελείωτα διατροφικά σκάνδαλα, τότε με τις τρελές αγελάδες, τότε με τα μεταλλαγμένα, τότε με τα διοξινούχα κοτόπουλα; Σκάνδαλα που η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και η «δημοκρατία μας» τα ευλογούν και τα συγκαλύπτουν. Ξέρετε γιατί; Γιατί πίσω από αυτά τα σκάνδαλα, πίσω από το εμπόριο του θανάτου, κρύβονται τεράστια καπιταλιστικά συμφέροντα, εταιρίες κολοσσοί, που αδιαφορούν για την υγεία των ανθρώπων και ενδιαφέρονται μόνο για τα κέρδη τους. Παίρνουν τον θάνατο, τον τυλίγουν σε λαμπερά αμπαλάζ και μας τον πουλάνε. Αυτή είναι η «δημοκρατία» που αναφέρεστε;

Να μιλήσω για τους πολέμους; Για το μακέλεμα ολόκληρων λαών, που η «δημοκρατία μας» συμμετέχει, είτε έμμεσα μέσω του ΝΑΤΟ, είτε άμεσα, όπως στο Αφγανιστάν και οσονούπω και στο Ιράκ. Σήμερα στην Ελλάδα οι απόψεις μερικών θρησκόληπτων και φονταμενταλιστών ακούγονται και προβάλλονται σαν αυταπόδεικτες αλήθειες, ενώ στην Αμερική χρησιμοποιούνται σαν άλλοθι, σαν στήριγμα για φρικαλέες πράξεις, για επιθετικούς πολέμους που έχουν σαν συνέπεια εκατομμύρια νεκρούς από τον άμαχο πληθυσμό, εκατομμύρια πεινασμένους.

Να μιλήσω, μήπως, για τις σκευωρίες που στήθηκαν ενάντια σε τόσους κοινωνικούς αγωνιστές; Ατελείωτος ο κατάλογος, ζητώ συγνώμη αν έχω ξεχάσει κάποιους: Ζηρίνης, Μπερτράν, Μπουκετσίδης, Κογιάννης, Μπέρκνερ, Μπουκουβάλας, Βογιατζή, Μπαλάφας, Λεσπέρογλου, Σκυφτούλης, Γιάννης Σερίφης. Όλοι αυτοί πιάστηκαν, φυλακίστηκαν, δικάστηκαν με βαρύτατες κατηγορίες και στο τέλος αθωώθηκαν πανηγυρικά, τελεσίδικα. Κι ερχόμαστε εδώ μέσα και αναρωτιόμαστε αν η Αστυνομία στήνει σκευωρίες και γιατί διάλεξε τους συγκατηγορούμενούς μου για να το κάνει; Πείτε μου, λοιπόν εσείς, γιατί διάλεξαν όλους όσους ανέφερα παραπάνω και δεν διάλεξαν κάποιους άλλους; Να μην παραβλέπετε την εμπειρία των τελευταίων 30 ετών, που είναι γεμάτη από σκευωρίες σε βάρος αγωνιστών που τελικά αθωώθηκαν, αφού πρώτα ταλαιπωρήθηκαν στα κρατητήρια, τις φυλακές και τα δικαστήρια.

Σταματώ εδώ, γιατί έχω αρχίσει να οργίζομαι. Δεν αντέχεται τόση υπο-

κρίσια. Δεν μπορεί, αυτοί που είναι υπεύθυνοι για τόσα εγκλήματα σε βάρος του λαού μας, σε βάρος της ανθρωπότητας, να γίνονται τιμητές μας.

Αυτή είναι η «δημοκρατία μας», που δυστυχώς και κάποιοι μάρτυρες υπεράσπισης, πρώην αντιστασιακοί, ήρθαν εδώ να μας πουν ότι όποιος στρέφεται εναντίον της είναι εγκληματίας. Εγκληματική προσωπικότητα, λοιπόν, ο Χρήστος Κασίμης και εγώ φυσικά! Δέχομαι το δικαίωμα του καθένα —και καταλαβαίνω και τη διαδικασία και τους όρους που την επιβάλλουν— να εντάσσεται σε αυτή την κοινωνία, να αφομοιώνεται, να διεκδικεί τα προνόμια που του παρέχουν η μόρφωση ή τα λεφτά του. Δεν δέχομαι όμως το πιασμάρισμα, την εγκατάλειψη των ιδεών, τις κωλοτούμπες στο σύστημα. Δε δέχομαι οι αδυναμίες να θεωρητικοποιούνται και να μας σερβίρονται σαν αρετές. Ας βγάλουν το σκασμό και τουλάχιστον να μην αναπαράγουν την κυρίαρχη ιδεολογία.

Ανάληψη ευθύνης

Έρχομαι τώρα σε ένα άλλο σημαντικό κεφάλαιο. Αυτό που έχει να κάνει με τη σύλληψή μου και την ανάληψη εκ μέρους μου της πολιτικής ευθύνης για τη συμμετοχή μου στον ΕΛΑ ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Όταν ανέλαβα την πολιτική ευθύνη της συμμετοχής μου στον ΕΛΑ, αρκετοί αναρωτήθηκαν γιατί το έκανα αυτό. Οι περισσότεροι αναρωτήθηκαν καλοπροαίρετα. Υπήρξαν και ελάχιστοι που ύστερα από λίγο ξεκίνησαν έναν πόλεμο λάσπης εναντίον μου, κατηγορώντας με ως συνεργάτη των διωκτικών μηχανισμών. Χωρίς στοιχεία, χωρίς ενδείξεις καν, με μοναδικό εφόδιο το άρρωστο μυαλό τους και έναν παράλογο και διεστραμμένο τρόπο σκέψης. Δεν θα ασχοληθώ μ' αυτά τα κνόδαλα. Τους παραδίδω στην περιφρόνηση του ελληνικού λαού και του επαναστατικού κινήματος, την οποία έχουν ήδη εισπράξει. Σημειώνω απλά, ότι δεν μπορώ να χωνέψω πως είναι δυνατόν μόνο η διαστροφή της σκέψης να οδηγεί σε τέτοιες ενέργειες. Έχω την υποψία ότι οι διωκτικοί μηχανισμοί κάποια στιγμή έχουν βάλει το χεράκι τους, μέσα από τους πλάγιους δρόμους που αυτοί οι σκοτεινοί μηχανισμοί ξέρουν να χρησιμοποιούν. Δεν έχω κανένα στοιχείο να το αποδείξω, γι' αυτό μιλώ για υποψία. Το βέβαιο, όμως, είναι, πως όλη αυτή η συκοφαντική εκστρατεία σε βάρος μου, μόνο την αντίδραση εξυπηρετεί. Τελειώνω, λοιπόν, μια και καλή με αυτούς τους «φιλάθλους», όπως τους έχω χαρακτηρίσει και δεν προτίθεμαι να ασχοληθώ μαζί τους.

Γιατί, λοιπόν, ανέλαβα την πολιτική ευθύνη για τη συμμετοχή μου στον ΕΛΑ, ενώ σε βάρος μου δεν υπήρχε κανένα στοιχείο, πέρα από τα κουρελόχαρτα της Στάζι; Ας σταθώ λίγο σ' αυτό.

Κατ' αρχάς, όταν με συνέλαβαν δεν γνώριζα αν υπάρχει ή δεν υπάρχει κανένα επιβαρυντικό στοιχείο σε βάρος μου. Τόσα έχουν δει τα μάτια μας την τελευταία διετία. Θα μπορούσαν να έχουν μια κατάθεση, μια ομολογία κάποιου που αποφάσισε να συνεργαστεί με την Αντιτρομοκρατική. Θα μπορούσαν να έχουν κατασκευάσει δακτυλικά αποτυπώματα και γραφικούς χαρακτήρες. Και να σας πω και κάτι; Είμαι σίγουρος ότι κάτι είχαν κατασκευάσει,

επειδή δεν ήξεραν αν εγώ θα αναλάμβανα την πολιτική ευθύνη ή όχι. Απλώς, μετά την ανάληψη της πολιτικής ευθύνης, δεν χρειάστηκε να βγάλουν τίποτε άλλο. Σας θυμίζω απλά, ότι στην κατάθεση Βεντούρη αναφέρεται το όνομά μου.

Ανεξάρτητα από αυτό, όμως, ανεξάρτητα από το αν θα εμφάνιζαν ή όχι στοιχεία σε βάρος μου, εγώ είχα αποφασίσει να αναλάβω την πολιτική ευθύνη. Το είχα ήδη ανακοινώσει στην οικογένειά μου, για να την προετοιμάσω για τη θύελλα που έρχεται. Σας το κατέθεσαν η γυναίκα μου και τα παιδιά μου. Η απόφασή μου αυτή ήταν προϊόν μιας βασανιστικής εσωτερικής διαδικασίας. Ήταν μια ώριμη απόφαση. Δεν ήταν ούτε αυθόρμητη, ούτε προσχηματική, ούτε αυτοπαραδοχή, ούτε τίποτ' άλλο. Κάθε άτομο έχει δικαίωμα να πράξει ανάλογα με τις ηθικές του αξίες. Και οι δικές μου ηθικές αξίες, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνομαι τα καθήκοντα ενός κομμουνιστή, μου επέβαλαν να ενεργήσω το 2003 διαφορετικά από ό,τι ενήργησα το 1999, όταν υπήρξα απόλυτα αρνητικός.

Υπήρχε ένα κλίμα. Κλίμα όχι μόνο τρομοκρατίας και τρομοϋστερίας, αλλά και απαξίωσης των οργανώσεων του ένοπλου και συνολικά της επαναστατικής Αριστεράς. Οι επαναστατικές οργανώσεις παρουσιάζονταν σαν μαφιόζικες συμμορίες, που διέπρατταν εγκλήματα σε βάρος του λαού μας. Τα μέλη τους παρουσιάζονταν σαν γκάνγκστερ, που κάρφωναν ο ένας τον άλλο και ήταν έτοιμοι να πουλήσουν ακόμα και τη μάνα τους, για να γλιτώσουν.

Διακυβεύονταν, λοιπόν, πράγματα πολύ πιο σημαντικά από την προσωπική μου ελευθερία. Η συνείδησή μου δεν μου επέτρεπε να μην υπερασπιστώ την επαναστατική τιμή του ΕΛΑ, της οργάνωσής μου. Στον κυρίαρχο λόγο, στα μυθεύματα των διάφορων συγγραφέων της δεκάρας, που τους έγραφε τα βιβλία η ίδια η Αντιτρομοκρατική, στα κοράκια των ΜΜΕ που έκραζαν ανενόχλητα, έπρεπε να υπάρξει αντίλογος. Ταυτόχρονα, έπρεπε να σταλεί το μήνυμα σε όλο τον κόσμο, που είχε περάσει από τον ΕΛΑ ή συμμετείχε στον ευρύτερο επαναστατικό χώρο μέσα στον οποίο κινούνταν ο ΕΛΑ, ότι τα μέλη του ΕΛΑ δεν αφήνουν την οργάνωσή τους ανυπεράσπιστη και ξέρουν να σφραγίζουν το στόμα τους και να μη γίνονται συνεργάτες της Ασφάλειας για να σώσουν το τομάρι τους.

Αυτά τα διλήμματα μπήκαν μπροστά μου, μήνες πριν τη σύλληψή μου, με βασάνισαν και έδωσα την απάντηση που η προσωπική μου ηθική και η επαναστατική μου συνείδηση μου επέβαλαν: Θα βγω και θα αναλάβω την πολιτική ευθύνη της συμμετοχής μου, για να μπορέσω να υπερασπιστώ δημόσια την ιστορία του ΕΛΑ, την επαναστατική διαδρομή του ΕΛΑ. Αλλά και να μην αφήσω να πετιέται στα σκυλιά και να σπιλώνεται η τιμή και το μεγαλείο του δολοφονημένου συντρόφου μου, του Χρήστου Κασίμη.

Ύστερα από μισό αιώνα πολιτικής δράσης ως κομμουνιστής, αισθάνθηκα ότι αυτό είναι το χρέος μου και έτσι έπραξα.

Από τους «φιλάθλους» ακούστηκε ότι με αυτή μου την πράξη επιβάρυνα τη στάση των συγκατηγορουμένων μου. Το επιχείρημα είναι αστείο και δεν θα το ανέφερα καθόλου, αν δεν άκουγα τις τελευταίες μέρες την κυρία πρόεδρο

να υποβάλει ανάλογα ερωτήματα σε μάρτυρες υπεράσπισης των συγκατηγορουμένων μου. Την απάντηση την έχω ήδη δώσει. Οι συγκατηγορούμενοί μου ήρθαν σ' αυτή τη δίκη από κανάλια διαφορετικά, που πουθενά δεν διασταυρώνονται με το κανάλι που ήρθα εγώ. Η ανάληψη της πολιτικής ευθύνης για τη συμμετοχή μου στον ΕΛΑ όχι μόνο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επιβαρυντικό στοιχείο σε βάρος τους, αλλά αντίθετα ενισχύει την άποψη ότι δεν έχουν καμιά σχέση με τον ΕΛΑ. Είδατε εσείς ένα τόσο δα αποδεικτικό στοιχείο, μια οποιαδήποτε μαρτυρία που να δείχνει μια οποιαδήποτε δική μου σχέση με τους συγκατηγορούμενούς μου; Η μόνη σχέση που υπάρχει είναι η επαγγελματική μου σχέση με τον Κανά, για ένα διάστημα, η οποία μάλιστα τερματίστηκε με τους χειρότερους επαγγελματικούς όρους.

Μπορεί πλέον κανείς να καταλάβει πως έχει στηθεί αυτή η ιστορία. Τον κ. Αγαπίου τον έχουν στις λίστες τους από παλιά. Ανήκει σε εκείνη τη δεξαμενή από την οποία αντλούν «υπόπτους για τρομοκρατία», λόγω του αντιστασιακού του παρελθόντος και λόγω της στάσης μη ένταξης σε πολιτικούς φορείς που ακολούθησε μετά τη μεταπολίτευση. Την κ. Αθανασάκη την έχουν πλησιάσει για να τη χρησιμοποιήσουν ενάντια στον κ. Αγαπίου. Συναντούν την κατηγορηματική της άρνηση, όπως έχει γραφτεί και στον τύπο και όπως μας έχουν πει τόσοι μάρτυρες. Έχουν, λοιπόν, έναν επιπλέον λόγο να τη φέρουν εδώ κατηγορούμενη. Ξέρουμε πολύ καλά πόσο εκδικητικά συμπεριφέρονται οι διωκτικοί μηχανισμοί και ιδιαίτερα η Ασφάλεια. Πέραν τούτου, θέλουν να στείλουν και ένα τρομοκρατικό μήνυμα στην κοινωνία: Οποιος δεν συνεργάζεται μαζί μας, τον τυλίγουμε σε μια κόλα χαρτί και ας πάει μετά να αποδείξει ότι δεν είναι ελέφαντας. Και ενώ βρίσκονται σε αδιέξοδο και δεν μπορούν να επιδείξουν αντιτρομοκρατικό έργο, φτάνουν στην Κυριακίδου. Και βρίσκουν τον άνθρωπο που τυφλωμένη από το προσωπικό της μίσος, βουτηγμένη στην τρέλα, μη έχοντας το στοιχειώδες πολιτιστικό και ηθικό επίπεδο που έχουν οι άνθρωποι του λαού μας, δέχεται να συνεργαστεί μαζί τους και να τους δώσει τη μαρτυρία που δεν είχαν ή να συμπληρώσουν κάποια άλλη μαρτυρία, κάποιον κουκουλοφόρο, που στη συνέχεια δεν χρειάστηκε να τον εμφανίσουν. Ο κ. Κασίμης ήρθε μετά, ως τσόντα όπως έχω πει, για να δέσει μεταξύ τους όλους τους άλλους. Η επιλογή του συγκεκριμένου προσώπου αποκαλύπτει όλη την εκδικητικότητα των μυστικών υπηρεσιών. Πληρώνει το επώνυμο που φέρει, πληρώνει για λογαριασμό του αδερφού του. Και σας λέω εδώ κατηγορηματικά, ότι η δική μου συνείδηση αυτό δεν μπορεί να το επιτρέψει. Γιατί ο Χρήστος Κασίμης είναι για μένα πρόσωπο ιερό.

Το αρχικό σχέδιο ήταν άλλο. Δεν είχαν στοιχεία ούτε για τον ΕΛΑ, ούτε για τη 17Ν, ούτε για καμιά άλλη οργάνωση. Ετοίμαζαν, λοιπόν, ένα πακέτο συλλήψεων ανθρώπων τους οποίους είχαν επιλέξει. Αυτούς, λοιπόν, θα τους εμφάνιζαν ως «μητέρα όλων των οργανώσεων». Συνέβη, όμως, το τυχαίο γεγονός της έκρηξης της βόμβας στα χέρια του Σάββα Ξηρού και τα σχέδιά τους άλλαξαν. Εκεί που δεν είχαν τίποτα, πέρα από τα αρχεία της Στάζι, μια δικαστική συνδρομή, την Κυριακίδου και ίσως έναν κουκουλοφόρο, βρέθηκαν με γιάφκες, με ομολογίες και με αλληλοκαρφώματα, άσχετα από τον τρόπο

που όλα αυτά αποσπάστηκαν και μεθοδεύτηκαν. Αλλάξε, λοιπόν, το σχέδιο και αντί για μία βρεθήκαμε με δύο δίκες.

Σιγά μην περίμεναν τον Τσιγαρίδα να αποδεχτεί τη συμμετοχή του στον ΕΛΑ, για να στήσουν την υπόθεση ενάντια στους συγκατηγορούμενούς μου. Σιγά μην περίμεναν τον Τσιγαρίδα να εμφανιστεί και να αναλάβει την πολιτική ευθύνη για να δέσουν τις κατηγορίες εναντίον όσων είχαν επιλέξει να εμπλέξουν, για να επιδείξουν αντιτρομοκρατικό έργο.

Μου ζητήθηκε, όμως, από συγκατηγορούμένους μου να πω αν ήταν ή δεν ήταν στον ΕΛΑ. Απάντησα δημόσια, με επιστολή μου στα «Νέα», ότι για να πω κάτι τέτοιο θα πρέπει πρώτα να γίνω χαφιάς. Να πω ποιοι ήταν στον ΕΛΑ, για να έχει κάποια αξία η δήλωσή μου ότι αυτοί δεν ήταν. Δεν το κατάλαβαν ή δεν θέλησαν να το καταλάβουν μέσα στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν από την αυθαίρετη δίωξή τους. Γι' αυτό και επανέρχομαι.

Είναι ζήτημα αρχής για έναν επαναστάτη να μη δίνει κανένα στοιχείο για συντρόφους του. Αξιόπιστος μάρτυρας για τις αρχές θεωρείται μόνο όταν καρφώνει και όχι όταν προσφέρει υπερασπιστικά επιχειρήματα. Πέραν τούτου, σας εξήγησα ποια ήταν η θέση μου στον ΕΛΑ. Και να ήθελα, λοιπόν, δεν θα μπορούσα να γνωρίζω ποιος είναι και ποιος δεν είναι μέλος του ΕΛΑ. Ο τρόπος συγκρότησης του ΕΛΑ, στη βάση αυτόνομων πυρήνων, και η τήρηση των κανόνων συνωμοτικότητας, δεν επέτρεπε σε κανένα μέλος του ΕΛΑ να γνωρίζει το σύνολο της οργάνωσης. Το πολύ να γνώριζε τα μέλη του πυρήνα του, αν ήταν σε πυρήνα, ενώ ο σύνδεσμος να γνώριζε και κάποιους ακόμα.

Είμαστε, όμως, 5 μήνες εδώ και έχουμε δει ό,τι ήταν να εισφερθεί σε επίπεδο απόδειξης. Μπορώ, λοιπόν, και εγώ να έχω άποψη και να σας την πω. Δεν είδα κανένα στοιχείο που να μπορέσει να αποτελέσει ένδειξη έστω για τη συμμετοχή οποιουδήποτε από τους συγκατηγορούμένους μου στον ΕΛΑ. Ποια είναι τα στοιχεία αυτά; Μήπως τα λεγόμενα αρχεία της Στάζι; Σας είπα τη γνώμη μου και εξάλλου μόνο το δικό μου όνομα αναφέρεται σ' αυτά. Μήπως οι καταθέσεις Ντε Μαρσέλους; Πόσο αξιόπιστο μπορεί να είναι ένα πρόσωπο που ήταν κατηγορούμενο για τρομοκρατία και αντάλλαξε την απαλλαγή της δίνοντας πληροφορίες και ονόματα για όποιον της ζητούνταν. Εξακολουθεί ή έπαψε να ισχύει στο δίκαιό σας η αρχή που λέει «ένοχος ένοχον ου ποιεΐ»; Μήπως είναι η κατάθεση της Κυριακίδου; Μετά το τέλος αυτής της κατάθεσης έκανα μια αναλυτική αξιολόγησή της, προσπαθώντας να σας βοηθήσω να κατανοήσετε κάποια πράγματα και να οδηγηθείτε μόνοι σας σε μια σωστή αξιολογική κρίση. Σας είπα ότι δεν θα χαρακτηρίσω την Κυριακίδου ψευδομάρτυρα, αλλά θα πω ότι είπε σκόπιμες ανακρίβειες, αφήνοντας σε σας να κρίνετε ποια είναι η πηγή της σκοπιμότητάς της. Με λύπη μου, όμως, διαπιστώνω ότι δεν εισακούστηκα.

Άκουσα τον κ. εισαγγελέα να χαρακτηρίζει την Κυριακίδου σοβαρή και συγκροτημένη. Ακούω την κ. πρόεδρο να κάνει ερωτήσεις που υπονοούν ότι η Κυριακίδου είναι αξιόπιστη (αν κάνω λάθος, παρακαλώ διορθώστε με). Σας λέω, λοιπόν, τώρα, στο τέλος της διαδικασίας, ότι αυτό το υποκείμενο, η Κυριακίδου, δεν θα μπορούσε ποτέ να έχει την παραμικρή σχέση με τον ΕΛΑ.

Καμία σχέση.

Οι συγκατηγορούμενοί μου έχουν άξιους συνηγόρους υπεράσπισης, οι οποίοι θα αναπτύξουν τον υπερασπιστικό τους λόγο. Εγώ περιορίζομαι να σας πω ότι ως πολίτης, ως άνθρωπος που παρακολούθησε δυο φορές αυτή τη δίκη —γιατί το απόγευμα κάθομαι και ακούω ξανά τα όσα διαμείφθηκαν— δεν είδα κανένα ενοχοποιητικό στοιχείο σε βάρος τους, τίποτα που να αποδεικνύει οποιαδήποτε σχέση τους με τον ΕΛΑ.

Θα ήθελα να συμπληρώσω και κάτι ακόμα. Διάβασα στον τύπο, ότι στην απόφαση για τη λεγόμενη «δίκη της 17 Νοέμβρη», γίνεται επίκληση μιας επιστολής του Λένιν προς συντρόφους του, για να εξηγήσουν με βάση αυτή την επιστολή τη στάση κάποιου κατηγορούμενου και να πουν το εξής απλό: «Ο κατηγορούμενος αρνείται τη συμμετοχή του, τηρώντας τις οδηγίες του Λένιν, άρα να ένα ακόμα στοιχείο ενοχής του». Να λοιπόν που και δικαστές φιλοδοξούν να ερμηνεύσουν τον Λένιν. Και τον ερμηνεύουν αυθαίρετα, διαστρεβλώνοντάς τον, για να χρησιμοποιήσω όσο μπορώ πιο ήπιες εκφράσεις. Βλέπετε η ημιμάθεια είναι χειρότερη της αμάθειας.

Σας ανέφερα στην αρχή το περιστατικό με τον εκτελεσμένο κομμουνιστή δάσκαλο, που βάδισε στο εκτελεστικό απόσπασμα επειδή αρνήθηκε να καταδικάσει τον κομμουνισμό. Σας είπα ότι η ιστορία εκείνων των πέτρινων χρόνων του λαού μας είναι γεμάτη από παραδείγματα κομμουνιστών, νέων αγοριών και κοριτσιών του λαού μας, που ανέλαβαν τις πολιτικές ευθύνες τους και αντιμετώπισαν με περηφάνια τα έκτακτα στρατοδικεία και τα εκτελεστικά αποσπάσματα, ξέροντας πολύ καλά ότι αυτή θα ήταν η τύχη τους, εξαιτίας της πολιτικής ευθύνης που αναλάμβαναν.

Ας δούμε, όμως, τι λέει και ο Λένιν σ' αυτή την επιστολή του, που δεν κατέχει καμιά ιδιαίτερη θέση στο θεωρητικό και πολιτικό του έργο, αλλά την κατέστησε περιβόητη η χρήση της από ένα δικαστήριο του σήμερα.

Πρόκειται για μια επιστολή του Γενάρη του 1905, που τιτλοφορείται «Γράμμα προς την Ε. Ντ. Στάσσοβα και τους συντρόφους που βρίσκονται στη φυλακή της Μόσχας» (Απαντα Λένιν, τόμος 9, σελίδες 170–174). Έχει τότε ξεκινήσει μια συζήτηση για το ποια στάση πρέπει να κρατούν στα δικαστήρια τα μέλη του μπολσεβίικου κόμματος που συλλαμβάνονται. Κυκλοφορούν διάφορες απόψεις και ο Λένιν γράφει στους συντρόφους του κάποιες πρώτες σκέψεις, όπως τονίζει, διευκρινίζοντας ότι ο ίδιος δεν έχει ξεκαθαρισμένη γνώμη και θα προτιμούσε, πριν αποφανθεί οριστικά, να συζητήσει με συντρόφους που βρίσκονται στη φυλακή ή πέρασαν από δίκη.

Και ποια είναι η θέση του Λένιν; Να παίρνουν μέρος στη δίκη και να κάνουν ζύμωση υπέρ του κόμματός τους, αναλαμβάνοντας την πολιτική τους ευθύνη και αποφεύγοντας να δώσουν στοιχεία για τις οργανωτικές τους σχέσεις. Πουθενά ο Λένιν δεν λέει ότι τα μέλη του μπολσεβίικου κόμματος πρέπει να το παίζουν άσχετοι και να αρνούνται να υπερασπίσουν τη γραμμή του κόμματός τους, πολύ δε περισσότερο να την καταγγείλουν.

Επομένως, και από αυτή την άποψη, η δική μου στάση, η ανάληψη της πολιτικής ευθύνης για τη συμμετοχή μου στον ΕΛΑ και η υπεράσπιση της

πολιτικής γραμμής της οργάνωσής μου, όχι μόνο δεν επιβαρύνει τη θέση των συγκατηγορουμένων μου, αλλά αντίθετα την ενισχύει. Η ίδια η στάση τους, σε συνδυασμό με τη δική μου, αποτελεί ένα πρόσθετο επιχείρημα υπέρ της αθωότητάς τους.

Επιπρόσθετα, όποιος θέλει να μελετήσει λίγο την ιστορία σε σχέση με τη στάση των κομμουνιστών στα δικαστήρια, δεν έχει παρά να ανατρέξει και σε ένα σημαντικό ιστορικό ντοκουμέντο. Το βιβλίο του διάσημου γάλλου κομμουνιστή και επιφανούς νομικού Μαρσέλ Βιλάρ, που έχει τον τίτλο «Η υπεράσπιση κατηγορεί». Θα δει εκεί μέσα ότι κοινό στοιχείο όχι μόνο των κομμουνιστών, αλλά αγωνιστών από όλα τα επαναστατικά ρεύματα, ήταν η μαχητική υπεράσπιση των πολιτικών τους απόψεων στα δικαστήρια.

Αυτά τα λίγα για την υπεράσπιση της ιστορίας από τις διαστροφικές επεμβάσεις αδαών, ημιμαθών, εμπαθών και προκατειλημμένων.

Κυρία πρόεδρε, κύριοι δικαστές,

Αυτά είχα να σας πω. Είναι μόνο μια πολύ μικρή περίληψη των όσων έχω στο μυαλό μου, των όσων βίωσα από τότε που άρχισα να καταλαβαίνω τον κόσμο γύρω μου, να προσπαθώ να τον ερμηνεύσω και να τον τοποθετήσω μέσα στις αντιθέσεις της κοινωνίας. Να διαλέξω στρατόπεδο στον κοινωνικό πόλεμο που μαίνεται και θα εξακολουθήσει να μαίνεται μέχρι να εξαλειφθεί η βαρβαρότητα και να αρχίσει το πέρασμα από την προϊστορία στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Μίλησα και για τη δράση μου στον ΕΛΑ, που για εσάς μπορεί να μην έχει την πολιτική σημασία που έχει για το κίνημα και το λαό μας, έχει όμως κάποια σημασία στην ποινική αξιολόγηση που θα κάνετε. Θα μπορούσα να ασκήσω το δικαίωμα σιωπής, όπως το λέτε στη νομική σας γλώσσα. Δεν το έκανα, παρά μόνο για εκείνα τα ζητήματα που η επαναστατική μου τιμή και η προσωπική ηθική μου συγκρότηση μου επιβάλλουν να σφραγίσω άπαξ δια παντός το στόμα μου.

Σε βάρος μου δεν υπάρχει κανένα απολύτως ενοχοποιητικό στοιχείο, ποινικά αξιολογήσιμο. Ακόμα και τα κουρελόχαρτα που ονομάστηκαν «αρχεία της Στάζι» δεν λένε για μένα τίποτα παραπάνω από τη συμμετοχή μου στον ΕΛΑ, που την έχω παραδεχτεί μόνος μου. Αν πολέμησα με λύσσα αυτά τα κουρελόχαρτα δεν ήταν για να προστατεύσω ποινικά τον εαυτό μου, αλλά για λόγους αρχών. Σας το είπα και πριν λίγο καιρό. Διαπράξατε ιστορικό λάθος κρίνοντας ως αναγνωστέα έγγραφα τις κατασκευές μυστικών υπηρεσιών, πρακτόρων και χαφιέδων, που ουδείς ξέρει πώς και γιατί κατασκευάζουν το καθετί. Σας έφερα το γερμανικό νόμο, σας έφερα αποφάσεις γερμανικών δικαστηρίων που δείχνουν την απόλυτη ποινική απαξίωση αυτών των αρχείων. Και σας συμβούλευσα —ναι, ως πολίτης δικαιούμαι να σας συμβουλευσω— να μην τα χρησιμοποιήσετε καθόλου στο σκεπτικό σας, γιατί έτσι θα ανοίξετε τον ασκό του Αιόλου και θα είστε οι πρώτοι που θα εισάγετε την κοινωνία μας σε μια καφκική ατμόσφαιρα. Την ίδια συμβουλή σας δίνω και τώρα.

Θα με ρωτήσετε ίσως αν έχω μετανιώσει για την κοινωνική και πολιτική πορεία που ακολούθησα όλα αυτά τα χρόνια, μισόν αιώνα σχεδόν. Θα σας

απαντήσω ότι δεν μετανιώνω για τίποτα. Λάθη έκανα, μικρά και μεγάλα. Πάντα, όμως, θεωρούσα και θεωρώ αυτά τα λάθη ως λάθη ανάπτυξης. Την απόλυτη αλήθεια δεν την κατέχει κανένας, άτομο ή πολιτικός φορέας. Δεν είμαι όμως αγνωστικιστής. Ξέρω πως η γνώση που έχουμε κάθε φορά για τη φύση και την κοινωνία περιορίζεται από το πεπερασμένο της σκέψης μας και από το πεπερασμένο της εποχής μας. Τείνουμε, λοιπόν, συνεχώς προς την απόλυτη αλήθεια, ξεπερνώντας τις σχετικές μας πλάνες. Αυτή είναι η δική μου γνωσιοθεωρητική κατεύθυνση και κάτω από αυτό το πρίσμα αντιμετώπισα και αντιμετωπίζω τα λάθη μου. Γιατί αυτά είναι λάθη που γίνονται μέσα στον αγώνα για την αλλαγή του κόσμου. Δεν περιέχουν τίποτα το ποταπό, τίποτα το ιδιοτελές, τίποτα το αντιλαϊκό.

Η οργάνωσή που συμμετείχα, ο ΕΛΑ, έχει κλείσει τον ιστορικό της κύκλο. Ουδείς, όμως, μπορεί να ισχυριστεί ότι η δράση του ΕΛΑ ανήκει στην αρμοδιότητα του ιστορικού του μέλλοντος. Η δράση του ΕΛΑ αποτελεί κληρονομιά του κινήματος. Αυτού του μικρού, αλλά τόσο σημαντικού κινήματος της επαναστατικής ανατροπής, που επιμένει ακόμα και σήμερα να κρατάει ζωντανό το όραμα της κομμουνιστικής επανάστασης και άσβεστη την ελπίδα για την αλλαγή του κόσμου. Είναι μεγάλη τιμή για την εργατική μας τάξη, για το λαό μας ολόκληρο, η ύπαρξη αυτού του κινήματος, με τις αντιφάσεις του, με την πολυδιάσπασή του, με τις καθυστερήσεις του, με την πολυμορφία της δράσης του. Γιατί αυτό το κίνημα είναι το πρόπλασμα του αυριανού μεγάλου κινήματος της ανατροπής. Βιάστηκαν πολύ κάποιοι αλαζόνες αστοί να μιλήσουν για το τέλος της Ιστορίας. Ο καπιταλισμός δεν είναι, δεν μπορεί να είναι το τελευταίο κοινωνικό σύστημα της ανθρωπότητας.

Μπορεί να έχει τέτοια ιδέα για τον εαυτό του, αλλά θυμηθείτε ότι την ίδια ιδέα είχαν για τον εαυτό τους και τα προγενέστερα εκμεταλλευτικά συστήματα, η δουλοκτησία και η φεουδαρχία.

Κομμάτι αυτού του κινήματος της επαναστατικής ανατροπής, σάρκα από τη σάρκα του, θεωρώ και θα εξακολουθήσω να θεωρώ και τον εαυτό μου, μέχρι να κλείσω το βιολογικό μου κύκλο. Είτε είμαι ελεύθερος, είτε σαπίζω σε κάποια φυλακή. Σε όσους δε ρωτούν, αν θεωρώ τον εαυτό μου ηττημένο, επειδή έκλεισε ο ιστορικός κύκλος του ΕΛΑ, επιτρέψτε μου να απαντήσω με μερικούς στίχους ενός από τους αγαπημένους μου συγγραφείς, του γερμανού κομμουνιστή Μπέρτολτ Μπρεχτ. Ο τίτλος του ποιήματος είναι «Η ανυπομονησία αυτών που ζουν στη σιγουριά» και λέει τα εξής:

Σαν οι αγωνιστές ενάντια στην αδικία δείχνουν τα πληγωμένα
πρόσωπά τους

Είναι η ανυπομονησία αυτών που ζούσανε στη σιγουριά μεγάλη.
Γιατί γίνεστε ενοχλητικοί; ρωτάνε. Ενάντια στην αδικία αγωνι-
στήκατε!

Τώρα σας νίκησε. Λοιπόν, σιωπή!

Όποιος αγωνίζεται, λένε, πρέπει να ξέρει και να χάνει

Όποιος τη σύγκρουση γυρεύει βάζει σε κίνδυνο τον εαυτό του

Όποιος με τη βία πορεύεται δεν επιτρέπεται τη βία να ενοχοποιεί.
Αχ, φίλοι εσείς, σιγουρευμένοι, γιατί είσαστε τόσο εχτρικοί;
Είμαστε εμείς οι εχτροί σας; Εμείς που εχτροί της αδικίας είμαστε;
Κι όταν νικούνται αυτοί που ενάντια στην αδικία παλεύουν
Πάλι δεν έχει η αδικία δίκιο!!
Η ήττα μας δεν αποδείχνει τίποτ' άλλο, πέρα απ' το ό,τι
παραείμαστε λίγοι όσοι αγωνιζόμαστε ενάντια στην προστυχιά.
Και περιμένουμε απ' τους θεατές, τουλάχιστον να ντρέπονται!

Είμαι αισιόδοξος, παρά την παγκοσμιοποίηση με όλες τις τραγικές της συνέπειες για τους λαούς. Είμαι αισιόδοξος λόγω της όποιας γνώσης μου του ιστορικού βάθους και της προοπτικής των κοινωνικών αγώνων. Γιατί θυμάμαι πόσα είχαν κατακτηθεί από τους λαϊκούς αγώνες μέσα στις τελευταίες δεκαετίες, γιατί πιστεύω ότι η κοινωνική αλλαγή είναι εφικτή, γιατί υπάρχει και σήμερα ένα υπαρκτό κίνημα, έστω και μικρό, κοινωνικής αντίστασης και αλληλεγγύης. Είναι δικαιολογημένη η αισιοδοξία μου; Ναι, απαντάω, αν και η απάντηση εξαρτάται από τι αποφασίζουν να κάνουν άνθρωποι σαν και εσάς, σαν και εμένα, σαν όλους που βρίσκονται έξω από αυτή την αίθουσα.

Στα νέα παιδιά του κινήματος, στα παιδιά μου, σε όλα τα παιδιά του ελληνικού λαού, μια πολιτική παρακαταθήκη θέλω ν' αφήσω, με το δικαίωμα που μου δίνουν τα 65 μου χρόνια.

Ο μόνος χαμένος αγώνας είναι αυτός που δεν έγινε.

Σας ευχαριστώ που με ακούσατε.